

**HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ**

Resim Anasanat Dalı

ANTROPOSEN ÇAĞDA PLASTİK ATIKLARLA İMGE ARAYIŞLARI

Selda Yurtsever

Yüksek Lisans Sanat Çalışması Raporu

Ankara, 2024

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ

Resim Anasanat Dalı

ANTROPOSEN ÇAĞDA PLASTİK ATIKLARLA İMGE ARAYIŞLARI

Selda Yurtsever

Yüksek Lisans Sanat Çalışması Raporu

Ankara, 2024

ANTROPOSEN ÇAĞDA PLASTİK ATIKLARLA İMGE ARAYIŞLARI

Danışman: Prof. Necla RÜZGAR

Yazar: Selda YURTSEVER

ÖZ

Antroposen dünya üzerindeki insan faaliyetlerinin tümünü içinde barındıran, Türkçeye “İnsan Çağı” olarak çevrilen bir kavramdır. Antroposen Çağ insan eliyle yaratılmış sorunları, etki ve tepkileri kapsayan şemsiye bir kavramdır. Bunlardan bazıları; kontrolsüz nüfus artışı, hızlı ve çarpık kentleşme sonucu doğanın yeniden şekillendirilmesi, ormansızlaşma, tatlı su kaynaklarının bilinçsiz kullanımı, bazı bitki ve hayvan türlerinin yok olma noktasına gelmesi, madencilikle beraber yer kabuğunun ya da okyanus tabanının muhtemel depremlere sebep olacak ölçüde oyulmasıdır. Dünyanın maruz kaldığı bu problemler insan eliyle yaratılmıştır ve bu nedenle bu çağa İnsan Çağı denmiştir. Bu tez, bozulan ekolojik dengenin toplum için önemine, sanatçıların çevreci yaklaşımlarına, Antroposen Çağı başlığı altında diğer disiplinlerle iş birliği içinde paralel ilerleyişine dikkat çeker. Çevre sorunlarına karşı duyarlı olan sanatçılar, yaptıkları eserler ile ekolojik bilinç oluşturma çabası içine girmişlerdir. Sanatçıların diğer disiplinlerle iş birliği içinde oluşu; toplum, doğa ve sanat arasındaki bağı güçlendireceği inancını doğurmuştur.

Anahtar sözcükler: İnsan Çağı, Antroposen, doğa, sanat, tüketim toplumu, nesne.

SEARCH FOR IMAGE WITH PLASTIC WASTE IN THE ANTHROPOCENE AGE

Supervisor: Prof. Necla RÜZGAR

Author: Selda YURTSEVER

ABSTRACT

Anthropocene is a concept that includes all human policies in the world and is translated into Turkish as "Human Age". The Anthropene Era is an umbrella concept that covers the problems, problems, effects and reactions created by humans. some of those; uncontrolled population growth, reshaping of nature as a result of rapid and unplanned urbanization, deforestation, unscientific use of freshwater products, some plant and animal species coming to the point of extinction, and mining of the earth's crust or ocean floor to the extent of causing possible earthquakes. These problems that the world is exposed to were created by human parts, and therefore this age is called the Human Age. This thesis draws attention to the importance of the deteriorating ecological balance for society, the environmentalist policies of artists, and their progress in collaboration with other disciplines led by the Anthropocene Age. Products that are sensitive to environmental problems have made efforts to create ecological awareness with their products. Formation of artists in collaboration with other disciplines; It gave rise to the belief that the bond between society, nature and art would be strengthened.

Keywords: Human Age, Anthropocene, nature, art, consumer society, object.

TEŐEKKÖR

Öncelikle, tezimdeki yardımları ve rehberliği için danışmanım Prof. Dr. Necla Rüzgar'a teşekkürlerimi sunarım. Eğitim hayatım boyunca maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen aileme, özellikle de farklı yaratım süreçlerimde yanımda olan ve "Yurtsever kardeşler" olarak desteklerini her anımda hissettiğim kardeşlerime sonsuz minnettarlığımı ifade etmek isterim. Son olarak, tez yazım sürecimdeki sabır ve anlayışları için değerli arkadaşlarıma teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER DİZİNİ

ÖZ.....	i
ABSTRACT.....	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
İÇİNDEKİLER DİZİNİ.....	iv
GÖRSEL DİZİNİ.....	vi
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM: ANTROPOSEN ÇAĞI.....	3
1.1. İnsanın Doğaya Zarar Vermesinin Altında Yatan Sebepler.....	4
1.2. Antroposen'e Giriş.....	7
1.1.1. Sanayi Devrimi.....	9
2. BÖLÜM: DOĞADAKİ SİLÜETLERİMİZ.....	15
2.1. Savaş.....	15
2.2. Tüketim.....	18
2.3. Emek Sömürüsü.....	21
2.4. Çevre Kirliliği.....	22
2.5. Hava Kirliliği.....	25
2.6. Küresel Isınma.....	26
2.7. Su Kirliliği.....	27
2.8. Plastik Atıklar.....	29
2.9. Hayvan Sömürüsü.....	31
2.10. Uzay Kirliliği.....	34
3. BÖLÜM: SANATIN DOĞAYLA ENTEGRASYONU.....	36
3.1. Antroposen Çağında Bireysel İnisiyatifler: Kişisel Çalışmaların Rolü ve Etkisi.....	41
SONUÇ.....	54
KAYNAKÇA.....	56
Etik Beyanı.....	61
Doktora/Sanatta Yeterlilik Orjinallik Raporu.....	62
Proficiency In Art's Originality Report.....	63
Yayınlama ve Fikri Mülkiyetler Hakları Beyan.....	64

GÖRSEL DİZİNİ

Görsel 1. Selda Yurtsever, 2024, Bulmaca Enstalasyon (Duvar Kağıdı Üzerine Dijital Baskı).....	13
Görsel 2. Selda Yurtsever, 2024, Bulmaca Enstalasyon Detay.....	13
Görsel 3. Tammam Azzam, 2014, NY, İyi Yolculuklar Serisi/Bon Voyage Series, (Fotomontaj)..	17
Görsel 4. Michael Rakowitz, 2021, Görünmez Düşman Var Olmamalı (Panel CB-1) / The Invisible Enemy Should Not Exist (Panel CB-1).....	18
Görsel 5. Tom Sachs, 2011, Uzay Programı: Endoktrinasyon Projesi, Eğitim/ Space Program: Indoctrination Project, Training.....	20
Görsel 6. Mierle Laderman Ukeles, 199-80, Temizliğe Dokunun / Touch Sanitation.....	21
Görsel 7. Liberate Tate, 2010, Suyun İçindeki Ölü / Dead in the Water.....	24
Görsel 8. Ant Farm, 1974, Cadillac Çiftliği/ Cadillac Ranch	26
Görsel 9. Olafur Eliasson, 2006, Zaman Kaybı / Your Waste of Time.	27
Görsel 10. Chris Jordan, 2009, Midway: Gyre'dan Gelen Mesaj/ Midway: Message from the Gyre.....	28
Görsel 11. Mary Mattingly, 2021, Havza Çekirdeği Heykeli/ Watershed Core Sculptur Sculptur.....	29
Görsel 12. Marry Mattingly, 2013, Çekmek/ Pull- House and Universe collages / Ev ve Evren Kolajları.....	30
Görsel 13. Marry Mattingly, 2013, Nesnelerin Yaşamı/ Life of Objects -House and Universe collages / Ev ve Evren Kolajları,.....	30
Görsel 14. Necla Rüzgar, 2013, Diğer Algı Biçimleri I/ Other Forms of Perception I.....	31
Görsel 15. Necla Rüzgar, 2013, Mücevherler/ Jewelleries.....	32
Görsel 16. Marcus Coates, 2019, Büyük Auk/. Great Auk, Extinct Animals/ Soyu Tükenmiş Hayvanlar	33
Görsel 17. Marcus Coates, 2019, Dev Kaplumbağa/ Pinta Giant Tortoise, Extinct Animals/ Soyu Tükenmiş Hayvanlar	33
Görsel 18. Trevor Paglen, 2012, The Last Pictures Projesi Predator Drone Tarafından Görülen Göçmenler/ Migrants Seen By Predator Drone, U.S.-Mexico Border, Abd-Meksika Sınır- Yeryüzünün Doğuşu/ Earthrise.....	35
Görsel 19. Andrea Polli, 2006, Queensbridge Rüzgar Enerjisi/ Queensbridge Wind Power	37
Görsel 20. Escif, 2017, Nefes-Yeniden Şarj Etme / Breath- Time to Recharge.....	38

Görsel 21. Agnes Denes, 1982, Buğday Tarlası / Wheatfield.....	39
Görsel 22. Agnes Denes, 2015-2017, Yaşayan Piramit / The Living Pyramid	40
Görsel 23. Chris White, 2020, Plastics: Plastikte Yaşam/ Plastics: Life in Plastic.....	41
Görsel 24. Selda Yurtsever, 2021, İlaçlarımı Aldım.....	42
Görsel 25. Selda Yurtsever, 2021, Yolluk	43
Görsel 26. Selda Yurtsever, 2021, Yalnız Değilim.....	44
Görsel 27. Selda Yurtsever; 2022, Onarım	46
Görsel 28. Selda Yurtsever, 2022, Onarım.....	47
Görsel 29. Selda Yurtsever, 2022, Onarım.....	47
Görsel 30. Selda Yurtsever, 2024, Her Şey Onun İçin, Her Şey Onun İçin, (Yerleştirme, Plastik Poşetlerden (Şiş Ve Tığ) Örgü, Battaniye, Yastık, Halı (Paspas), Çocuk Elbisesi, Çanta, Çocuk Yeleği, Bebek, Top, Oyuncak Kutusu).....	48
Görsel 31. Selda Yurtsever, 2024, Her Şey Onu İçin Serisi (Bebek).....	49
Görsel 32. Selda Yurtsever, 2024, Her Şey Onu İçin Serisi (Oyuncak Kutusu).	49
Görsel 33. Selda Yurtsever, 2024, Her Şey Onu İçin Serisi (Çocuk Elbisesi, Çanta)	49
Görsel 34. Selda Yurtsever, 2024, Her Şey Onu İçin Serisi (Çocuk Yelek).....	49
Görsel 35. Selda Yurtsever, 2024, Her Şey Onu İçin Serisi (Battaniye).....	50
Görsel 36. Selda Yurtsever, 2024, Her Şey Onu İçin Serisi (Halı veya Paspas)	50
Görsel 37. Selda Yurtsever, 2024, Her Şey Onu İçin Serisi Detay, Battaniye ve Halı (Paspas).....	50
Görsel 38. Selda Yurtsever, 2024, Her Şey Onu İçin Serisi Detay, Battaniye Ve Halı (Paspas)....	50
Görsel 39. Selda Yurtsever, 2024, Emekli Serisi, (Rölyef, (Sol Baştan) Düdüklü Tencere Kapağı, İbrik, Güğüm, Çaydanlık, Fincan ve Altlığı, Çelik Tabak, Çinko veya Emaye Tabak, (Soba) Köz Küreği Ve Köz Demiri, Baca Kapağı.....	51
Görsel 40. Selda Yurtsever, 2024, Magnetler (Buzdolabı, Gazoz Şişesi ve Kapağı, Soda Kapakları ve Açacağı, Ölçek Kapları, Bardak Altları, Cam ve Plastik Şişe Kapakları, Cam Kase, Şekerlik, Silikon Mutfak Fırçası vb.).....	52

GİRİŞ

Modern toplumda bireyler olarak aktif tüketici rolünü üstlenmiş bulunmaktayız. Gezegenimizin işleyişi ve fiziksel yapısının bozulması hakkında belirleyici faktörün insanlık olduğu bilinen bir gerçektir. Antroposen, insan eliyle dünya üzerindeki geri dönülmez deformasyona sebep olma durumudur. Dünya üzerindeki bu bozulma, hem ekonomik hem de siyasi durumun bozulmasıdır. Örneğin; kontrolsüz nüfus artışı, hızlı ve çarpık kentleşme sonucu doğanın yeniden şekillendirilmesi, barajların kurulması ile nehir yataklarındaki değişim, ormansızlaşma, tatlı su kaynaklarının bilinçsiz kullanımı; madencilik, hava kirliliği, biyo-çeşitliliğin azalması, bazı bitki ve hayvan türlerinin yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalması gibi sorunlar ortaya çıkmaktadır. Sıralanan bu sorunlar, Türkçe’de “İnsan Çağı” olarak ifade edebileceğimiz Antroposen dönemine girdiğimizin habercisidir.

Aslında temel problem, insan türünün bitmeyen arzu ve istekleri etrafında çerçevesizdir. Kendimize göre dünyamızı şekillendirmek isteriz. Çevre sorunlarının temel sebebi, halkın dinamiklerini oluşturan ihtiyaçlarını karşılamak için kullanılan yöntemlerdir. Bu yöntemlerin hemen hepsinin gezegenimizin ekolojik dengesini bozduğu bilinmektedir. İnsanların ihtiyaçlarından çok daha fazlasına sahip olma güdüsü durumu daha da ağırlaştırmaktadır.

Yüzyıllar boyunca eğildiğimiz başlıca sorunlar ne tüketeceğimiz, ne üreteceğimiz, hangi kaynaklara yaslanıp onları nasıl elde edeceğimiz ve türevleri olmuştur. Sonucunda karşılaşılan şeyler ise faydalar ve zararlardır. İnsan ve ekosistem, hem birbirinden etkilenen hem de birbirini etkileyen iki değişkendir. Bazen insan, doğa üzerinde oyunlar oynar ve kendi zevklerine göre onu şekillendirmek ister; bazen de doğa, deprem, sel, fırtına gibi olaylarla tepkisini gösterir. Doğa ve insan sürekli etkileşim halindedirler. Bu nedenle hem beraber bahsetmek hem de onları bir bütün olarak değerlendirmek gerekmektedir. Kovel (2005, s. 34), “Ekolojik krizin hem nesnesi hem de öznesi olan ‘doğa’, insan bedeni olarak bilinen ekosistemi de içerdiğinden” bahseder.

İnsanlık, varoluşundan bu yana dünya üzerindeki faaliyetleri hep aktif olmuştur. Tüketen varlıklar olarak yaşantımıza devam etmekteyiz. Doğa için onarıcı faaliyetlerde bulunsak da söylendiği üzere sadece bozduğumuz düzeni "onarmaya" çalışıyoruz. Bunlar durumu kurtarmak için yapılması gereken iyileştirici politikalarlardır. Tezin birinci bölümünde insan eliyle yaratılmış zararlar üzerinde durulacaktır.

Gücün azınlık kesimin elinde olması, aslında dünyada bitmeyen rekabetin içeriğini özetlerken kaotik bir hâl almasının nedenini de açıklamış olur. İnsanların doyumsuz yapısı aşırı tüketime sebebiyet verir, bunun sonucunda da aşırılığa kaçan tüketim sorununu karşılamaya çalışırken temelinde kâr gütmeye amacı taşıyan bir sisteme dönüşür. Zenginlik ve gücün azınlık kesimin elinde olması, bu sistemin açtığı eşitsizlik, insan hakları (işçi sınıfının sömürülmesi), büyüme ve kâr

amaçlı doğal kaynakların sömürüsü ile beraberinde gelen çevre kirliliği, iklim değişikliği gibi sorunların yanında etnik şiddet, sivil kargaşa ve yerel çetelerin hâkimiyetini de beraberinde getirir. Buna bağlı olarak, tezin ikinci bölümünde sıraladığımız bu sorunlara dair farkındalık oluşturmaya amaçlayan sanatsal çalışmalara ve sanatçı yaklaşımlarına değinilecektir. Sanat, çağının dinamiklerine göre yeniden şekillenir ve doğanın en büyük destekçisi olarak yerini alır. Son bölümde ise sanatçı, yaşadığı çevreden ilham alarak seçtiği malzemeleri sanatsal dilinde somutlaştırırken, doğaya zarar vermek ile sanatsal amaçlarla müdahale etmenin sınırlarını çizer ve bu sınırlar dahilinde estetik ile etik değerler arasında olumsuz olaylara yeni bir bakış açısı kazandırmayı amaçlar.

İnsanlığın, daima mutluluk ve ölümsüzlük arayışı içinde olduğu bilinen bir gerçektir. Evrenin sınırlarını keşfetmek için ciddi yatırımlar yaparken, bir o kadar da emek harcamıştır. Ancak zamanla insan doğadan bir şeyler öğrenmek yerine onu kendi çıkarları için kullanmayı seçtiğinde, evrene verdiği zararı göremez hale gelir. Bunun sonucu olarak doğa tepkisini öyle şiddetli gösterir ki, insanlık doğaya verdiği tahribatı önleyebilmek için pek çok önlem politikası geliştirmek zorunda kaldığı bir noktaya gelir.

Bu noktada toparlamak gerekirse; bu tezin temel amaçlarından biri, gezegenin antropojenik değişim evrelerinden bahsederken; bu değişimlerin ortaya çıkardığı problemlere, sanatçıların ve sanatın nasıl yaklaştığını, nasıl bir tutum geliştirdiğini eser örnekleriyle göstermek olacaktır.

1. BÖLÜM: ANTROPOSEN ÇAĞI

Birçok canlı türü, içinde yaşadığı doğal çevreyi hayatta kalmak ve soyunu sürdürmek amacıyla değiştirmekte, dönüştürmekte ve hatta manipüle ederek tahrip etmektedir. Canlılar, ekolojiye müdahale ederken, ekolojik niş oluşturma eylemleri de bu müdahaleler arasında yer alır. Çilingiroğlu bu durumu şu şekilde ifade eder: "İnsan, alet üretmeye başlamadan önce de olasılıkla ekolojik ortamını düzenliyordu. Üç milyon yıldır alet üreten insan ise tutarlı bir biçimde ve gittikçe artan ölçülerde kesintisiz olarak ekolojik ortamını biçimlendirmiş gibi gözüküyor" (Çilingiroğlu, 2023, s. 17).

Antropolog James C. Scott ise, Antroposen'in yaklaşık 400.000 yıl önce ateşin keşfiyle başladığını ve bu keşfin doğaya ilk müdahale olduğunu belirtir. Scott, bu sürecin dünyayı ve insanları değiştirmeye başladığını ifade eder. Antroposen'in ilerleyiş sürecini ise şu şekilde açıklar: "Yaklaşık on bin yıl önce çiftçiliğin benimsenmesi, 1780 civarında buhar makinesinin icadı ve 1945'te atom bombasının atılmasıyla yeni insan etkisi katmanları eklendi. Bugün, Antroposen o kadar yoğun ki, "doğal dünya" olarak adlandırılacak her şeyi neredeyse gözden kaçırdığımızı" belirtiyor (Erişim: 27.05.2024. [Steven Mithen \(lrb.co.uk\)](http://lrb.co.uk))

"Antroposen Çağı ne zaman başladı?" sorusu, kesin bir yanıtı bulunamayan sorular arasında yer almaktadır. Antroposen çağının oluşum süreci, farklı disiplinlerle ilişkisi ve etkilediği alanlar, çeşitli başlıklar altında detaylı olarak ele alınmaktadır.

1.1 İnsanın Doğaya Zarar Vermesinin Altında Yatan Sebepler

Yaşadığımız sorunların tümü insan kaynaklı olup dünya üzerindeki hakimiyet arzusuyla şekillenmiştir. İnsanlık tarihi boyunca toplumsal, ekonomik ve fiziksel alanlardaki güç dengeleri doğa ile sürekli bir çatışma içinde varlığını sürdürmüştür. Aydınlanma döneminin getirdiği bilim, teknoloji gibi olumlu gelişmelerin yanında doğayı tahrip etme, sömürme gibi olumsuz sonuçları da olmuştur. Bu durum insan ve doğa arasında savaşın oluşumunda etkili oldu. Aydınlanmanın temelinde akıl aracılığıyla doğru bilgiye ulaşabilme ve ulaşılan doğru bilgiyle de toplumsal yaşamı düzenleme anlayışı yer alır. Bilimsel yöntem ve rasyonel düşünme ilkeleri ile teknolojik gelişmeler bir araya gelerek Endüstri Devrimi'ni gerçekleştirir. Bunun sonucunda modern yaşamın temelleri atılmış olur. Bauman (2013, s. 115), Aydınlanma döneminden itibaren modern dünyanın, doğaya ve kendi varlığına karşı müdahaleci ve mühendisçe bir tutumla belirginleştiğini ifade eder ve şu şekilde devam eder: Bilim, yalnızca kendisi için kullanılamaz; aksine, öncelikli olarak sahibine,

gerçekliğin yeniden şekillendirilmesinde, onu insanın plan ve tasarımlarına göre yeniden biçimlendirmede ve kendine yeterlilik çabalarında muazzam bir güç sağlayan bir araç olarak görülür.

Aydınlanma, modern yaşamın temelini oluşturarak insana her şeye müdahale etme ve istediği gibi düzenleme gücü vermektedir. Bu güç zamanla doğa ve insanlığın birbirine karşı gövde gösterisine dönüşmekte ve sonucunda kaos kaçınılmaz hale gelmektedir. Kaos sözcüğünün gündelik dildeki anlamı karışıklık, kargaşadır. Bu kaos sonucunda doğa yok olmaktadır ve yok oluşun temelinde kapitalist sermayenin doğayı sömürmesi yatmaktadır. Kapitalist ekonominin hızla geliştiği aydınlanma döneminde dünyanın merkezinde Batı olduğunu söylemek yanlış olmaz. Özellikle Rönesans ve Reform ile aklın üstünlüğü düşüncesi ön plana çıkmaktadır. Sanayi Devrimi ile Batı, diğerlerini ötekileştirmiştir. Modern iktidar, bu düşünceyle Batı'nın her şeyi yapabileceğini ve önünde kimsenin duramayacağını benimsemiştir. Modern toplum ve kapitalizm büyüme temellidir ve ilerleme önemlidir. Eğer ilerleme olmazsa ortaya kaos çıkmaktadır. Bu kaosun sonucunda savaş çıkması muhtemeldir. Erol, "Yeni yapılar ya da düzenlerin ortaya çıkması, eski bağlanma tarzlarının bütünüyle yok olmasıyla mümkündür. Bu da sistemin, kaos haline gelmesi demektir. O bakımdan "kaos olmaksızın yeni hiçbir şey doğamaz, ortaya çıkamaz" (Erol, 2008, s.136). Bu söylemeden yola çıkarak kaosun içinde düzensiz olguları bulundurduğu çıkarımı yapılabilir. Diğer bir deyişle, "Düzenin ötekisi başka bir düzen değildir: Düzenin tek alternatifi kaostur" (Bauman, 2020, s. 19)

İnsanlığın yeni düzenlerin inşasında kaosu zorunlu bir aşama olarak ele aldığı düşünüldüğünde, doğa ile girilen mücadelenin temelinde yönetme isteği yer aldığı söylenebilir. Bu bağlamda insanlık tarihinde işleyiş "erk" kavramı üzerine şekillenmiş ve aydınlanma bu sürece hız kazandırmıştır. Fiziksel, sosyal ve ekonomik alanlar üzerinden doğa ile bitmeyen bir savaş halinde yaşam tercih edilmiş; bunu yaparken insan aklına, deney ve gözleme güvenmiştir. Bu gelişmenin olumlu yanları olduğu gibi olumsuz yanları da olmuştur. Harari (2017, s. 31) bu durumu şu şekilde özetler: "En önemli mesele, insan türünü ve gezegeni bir bütün olarak kendi gücümüzden korumak olacaktır" derken "Tanrı" rolüne neden merak sardığımızı anlamış olmalıdır. İnsanlık, tanrısallık oyununu çok sevdi; yaratılıştan itibaren bu ünvana ulaşabilmek için insanlığa her türlü kötülüğü yapabileceği kanısına vararak tarihin hafızalarına unutulmaz sahneler kazınmıştır. Birileri "Tanrı" olmak için savaşıırken, diğerlerine düşen rol ise "sefilleri" oynamak olmuştur. Üzerimize biçilen her iki rolde de kazanan olmadı; fakat kaybeden taraf "doğa" olmuştur.

İnsanın doğaya hâkim olma arzusu, doğanın kaderini belirleme gücüne sahip olabileceği düşüncesini doğurmuştur. Bu düşünce, hem doğayı hem de insanlığı felakete sürüklemektedir.

İnsanlık, bu durumun bilincinde değildir veya kasıtlı olarak dikkate almamaktadır. Ayrıca, insan doğayı boyunduruğu altına aldığını sanırken, aslında doğa, yarattığı ve yaratacağı afetlerle insanlığı boyunduruğu altında tutmaktadır. Görmez (2018), Schumacher'in çağdaş insan kendini doğanın bir parçası olarak değil, doğayı egemenliğine alabilecek ve yenebilecek bir güç olarak hissettiğini aktarır. Devamında, insanlığın doğayla savaşından söz eder. "İnsan, doğayla savaşı kazanacak olursa, kendisini de yenik düşen tarafta bulacağını unutmaktadır" ifadesini kullanır (Görmez, 2018, s. 8).

İnsan, ben merkezli varlıklar olarak yaratılmış ya da bu şekilde olmayı seçmiş olabilir. Her şeyin kendilerine göre şekillenmesini ister ve canlı, cansız tüm varlıkların emrinde olmasını talep eder. Bu düşünce, yaşam tarzlarının bir parçası haline geldiğinden dolayı kendi türüyle de rekabet içinde girmektedir. Rekabet sonucunda ekolojiye verilen zararlar konusunda aktif bir rol üstlenildiği ve bu sürecin kötü yönde hızla ilerlemesine sebep olduğunun farkına varılmalıdır. Kovel (2005), "Doğanın insani üretimi tamponlanma kapasitesini sistemli bir biçimde tahrip eden ve sonunda da aşan, böylelikle de ekosistemlerde nelere neden olacağı önceden kestirilemeyen, ama birbiriyle etkileşim halinde olan ve sürekli genişleyen bir dizi çöküşü başlatan yapısal güçlerin tarihin içinde bulunduğumuz aşamasına damgasını vurduğunu" söyler. Kovel, bunu söylerken ekolojik krizi kasteder. Bu evrede hayat döngülerinin birbirleriyle uyumlu işleyişin aksadığını, canlı türleriyle bireylerin ilişkisinin bozulduğunu, böylece insani ekosistemlerin olduğu kadar diğer ekosistemlerin de parçalandığını ifade eder. Kovel, şöyle devam eder; "Zira insanlık krizin sadece faili değil, aynı zamanda kurbanıdır. Krizle mücadele etmede yetersiz kalmamız, hatta varlığının bilincine bile varamayışımız onun kurbanı olduğumuzun emareleridir." (Kovel, 2005, s.42-43).

İnsanın doğa ile olan ilişkisinde, temel olarak kendi konfor alanını oluşturma üzerine odaklanmıştır. Günümüzde konfor alanlarını yaratırken, dünya kaynaklarının sınırlı olduğu unutmamalıdır. Bitmek bilmeyen istekler sonucunda, yaşam tarzında abartılı tüketim alışkanlıkları yaygınlaşmıştır. Harari (2017, s. 100), "Lüks tuzağı, bizim için önemli bir ders içerir. İnsanlığın daha kolay bir hayat arayışı muazzam bir değişim enerjisi ortaya çıkardı, fakat bu değişim dünyayı kimsenin tahmin edemeyeceği biçimde dönüştürdü" diyerek bu durumu özetlemektedir. Bu köklü dönüşüm, tüketilen kaynakların yerine yenilerini koyma ihtiyacını doğurmuş ve teknolojiye makineleşme hız kazanmıştır. Ulaşım ve iletişim sistemleri, tarım sektöründe mekanizasyon ve fabrikaların kurulması gibi alanlarda yapılan yenilikler insanlığın hizmetine sunuldu. Ancak, bu yeniliklerin yanı sıra doğa tahribatında da artış yaşandı. Doğa, artık potansiyel bir suçlu olarak görülmekte; kaynaklarını tükettiğimiz için karşımıza ne zaman ve nasıl bir sürprizle çıkacağını kestirmek zorlaşmaktadır. İklim değişikliği nedeniyle doğa, insanlığı kuraklıkla tehdit ederken,

maden ocaklarından akıtılan kimyasal atıklar kıtılığa; fabrikalardan salınan zehirli gazlar ise oksijen eksikliğine yol açmaktadır.

Doğal kaynakların tüketilmesi, insan yaşamındaki ihtiyaçları lüks ve konfor üzerinden şekillendirir. Bu konuya değinen Baudrillard, gerçekliğimizin nesnelleştikten bahsederken, Veblen ise lüks ve konforlu yaşamı benimseyen toplumlardan söz etmektedir. Yaşam standartlarımızın, hayatımıza giren nesnelere belirlediğine ve ayrıcalıklı, asil bir yaşamı simgelediğine olan inanç artmıştır. Bireyin yaptığı gösterişçi harcamalar, kendisinden üst seviyedeki insanlara özen duyulduğu ve bu harcamaların sonucunda statü kazandıracığına olan inanç, aylak sınıfının temel ilkeleri arasında yer almaktadır. Bu durum, aslında üst sınıfa kendini ispatlama çabasıdır. Kapitalizmin egemen olduğu çağımızın tüketim sisteminde, reklamların istekleri ve ihtiyaçları belirleyen yönlendirme araçları olduğu söylenebilir. Dijital dünyanın, nesnelere reklam gibi unsurlarla tanıtılmasında aracılık yapması ve tüketicinin hızlı erişimine katkıda bulunması göz ardı edilemez. Dijital platformlarda reklamların bu denli ön plana çıkmasının temel sebebi, insanın her şeye sahip olma dürtüsüdür. Veblen, insanlığın sürekli sahip olma arzusunu ve zenginlerin artan para hırsını, sahip olduklarının yeterli gelmemesi durumunu ele alır. Zenginlerin sahip olduğu varlıkları, toplum içindeki konumunu belirler. Bazı toplumlarda, saygınlık mülkiyete bağlıdır ve insanlar kendi saygınlıklarını artırmak için gelirlerini artırmaya çaba gösterirler. Bu düşünce doğrultusunda insanlar, gelirlerini artırmak için daha fazla çaba sarf etmekte ve rekabet etmektedirler. Veblen, toplumda zenginlik arttıkça doyumsuzluğun arttığını ve herkesi geçme hırsının ilerlediğini belirtir. "Bazen, kazançlar geçim standardını ya da rahat yaşantıyı karşılamazsa, toplumun ekonomik açıdan rahatlaması için endüstride üretim artışına gidilebilir, kazançların artırılmasına çalışılabilir" (Veblen, 2014, s. 33), şeklinde ifade ederek, çabaların aslında haksız kıyaslama temeline dayanan bir saygınlık yarışı olduğunu ve kesin bir sonuç almanın mümkün olmayacağını vurgular.

Haksız kazanç temelli maddi yönelimlere verilen önem, toplumsal ve çevresel problemleri göz ardı etmekle sonuçlanmakta ve bu durum insanlığı refaha kavuşturmayacaktır. İnsanların daha fazlasını isteme eğilimi, kişisel kazançların yaşam standartlarını karşılamadığı durumlarda ekonomik rahatlama için üretimin artırılması gerektiği yönünde bir anlayışı teşvik etmektedir. Gücün azınlık bir kesimin elinde olması, dünyadaki bitmeyen rekabetin içeriğini özetlerken, bu rekabetin kaotik bir hale gelmesinin nedenini de açıklamaktadır. İnsanların doyumsuz yapısı, aşırı tüketim eğilimine yol açmakta ve bunun sonucunda, bu aşırı tüketim sorununu karşılamaya çalışırken temelde kâr amacı güden bir sisteme dönüşmektedir. Bütün bu unsurları tek bir başlık altında topladığımızda kapitalizmden bahsetmek mümkün olsa da, günümüzde anti-kapitalizm de yaygınlaşan bir konu olarak yerini almıştır. Bu süreci Zizek şu sözlerle ifade etmektedir:

Bugün, anti-kapitalizmden yana eksigimiz yok, doğrusu; hatta, kapitalizmin saçtığı dehşete yönelik eleştirilerin üst üste yığıldığına şahit oluyoruz: Çevreyi fütursuzca kirleten şirketlerle, bankalar devlet parası ile kurtarılrken yağlı yıllık primlerini cebe indiren ve zenginliğine zenginlik katan yoz bankerlerle, kötü koşullarda ve düşük ücretle çocukların uzun saatler çalıştırıldığı işyerleriyle [sweat shops] ilgili kitaplar, derinlemesine gazete yazıları, TV haberleri, vb. vb. gırla gidiyor (Zizek, 2012, s. 33).

Kapitalizmin artık ekonomide büyüme ve gelişme sağlamadığı; bunun yerine sınıf farkı, emek sömürüsü, adaletsiz gelir dağılımı ve çevresel tahribatı da beraberinde getirdiği gözlemlenmektedir. Bu tür sorunlara yönelik sert tepkilerin varlığı, alternatif çözümlerin üretilmesi ve sistemde yanlış giden bir şeylerin olduğunun anlaşılması, sistemin sorgulanması için gerekli nedenlerdir. İnsanlığa dayatılan sistemin gelecekte yaratacağı problemlerin büyüklüğü öngörülemezken, bu duruma sessiz kalmanın kabul edilebilirliği olamaz.

Çevresel tahribatın oluşumunda, alınan kararlar ve yapılan seçimlerin yaşam standartlarının bir sonucu olduğu bilinmelidir. Üretilen ürünlere yaklaşım, ihtiyaçlar doğrultusunda olmalı ve lükse olan düşkünlükten kaynaklanmamalıdır. Yapılan tercihlerin dünya ekosistemini etkilediği unutulmamalıdır. Bu bağlamda, iklim krizini ele aldığıında, süreci hem ekosistemsel etkiler hem de sosyoekonomik etkiler olmak üzere iki ana başlık altında incelemek mümkündür (Çilingiroğlu, 2023, s. 21). Çilingiroğlu (2023), ekosistemsel etkileri sera gazları, yüzey sıcaklığı, orman kaybı, deniz asitlenmesi ve arazi kullanımı gibi faktörlerle tanımlarken sosyoekonomik etkileri; dünya nüfusu, kent nüfusu, baraj yapımı, gübre üretimi, kağıt üretimi, uluslararası turizm ve birincil enerji kullanımı gibi ölçütlere dayandırmaktadır.

Aslında, antroposen kavramını sadece iklim krizine indirgemek, içeriği tam olarak ifade etmeyebilir. Ancak, bundan sonraki süreçte bu kavramın insanlık krizi ile sıkça yan yana duyulacağı kesindir.

1.2 Antroposen'e Giriş

Antroposen, insani eylemlerinden kaynaklanan dünya ve doğa üzerindeki tüm sorunların genel adı olarak ifade edilebilir. Bu kavramı Nobel ödüllü kimyager Paul Crutzen 2000 yılında tanıştırsa da, aslında kavramı ilk olarak Aleksey Petroviç Pavlov kullanmıştır. Pavlov, Holosen döneminin sona erdiğini ve insan kaynaklı iklimsel problemlerin baş gösterdiği bu yeni dönemin “Antroposen” olarak adlandırılması gerektiğini önermiştir.

Eray Çaylı (2020, s.29), insanlığın, uzun bir süredir dünyanın işleyişini ve fiziksel yapısını belirleyen ana etken olduğunu ve dolayısıyla günümüzde “doğa” ya atfedilen ne varsa tümünün aslında “insan elinden çıkma” olduğunu savunan Antroposen kavramına dikkat çekmektedir. Antroposen Çağı'nın insanlık tarafından verilen zararların geri dönülemeyecek bir süreç olarak tartışmaların merkezi hâline gelmesi de rastlantı değildir. İnsanlığın varlığıyla başlayan süreçte,

dünyanın değişimi üzerindeki faaliyetlerde hep aktif bir rol almışlardır. Harari (2017), Antroposen kavramının son birkaç yüzyıla özgü olmadığını vurgularken, devamında on binlerce yıl öncesinde Taş Devri atalarımızın Afrika'dan dünyanın dört bir yanına yayıldıklarını ve buraya yerleştiklerini, bu süreçte her kıtanın bitki örtüsü ve faunasını değiştirerek günümüze kadar geldiklerini belirtmiştir. İnsanlık, varoluşundan bugüne dünya üzerindeki değişimde her zaman aktif bir rol oynamışlardır. Atalarımız Harari'nin ifadesine göre, "Avustralya'daki büyük hayvanların yüzde 90'ı, Amerika'daki büyük memelilerin yüzde 75'i, gezegendeki büyük kara memelilerinin neredeyse yarısı ve tüm diğer insan türlerinin soyunu tükettiler" (Harari, 2017, s. 86). Atalarımızın amacı elbette dünya üzerindeki bazı hayvan ve bitki türlerinin soyunu tüketmek değil, sadece eylemlerinin sonuçlarını öngörememişlerdir. Doğada yaptıkları köklü değişimlerin “yanında ilk buğday tarlasını ekip ilk metal aleti şekillendirdiler, ilk yazıyı yazdılar ve ilk parayı bastılar” (Harari, 2017). Bu günümüzü şekillendiren keşiflerin başlangıcıdır ve böylece tarımsal, teknolojik, ekonomik gelişmelerin temellerini atmışlardır.

Tarımsal, teknolojik ve ekonomik gelişmelerin yanı sıra doğanın dengesinin bozulduğu ve bu dengeyi yeniden kurmaya çalışıldığı da söylenebilir. İnsanlığın dünya üzerinde “Onarıcı” faaliyetlerde bulunma eylemi, yalnızca bozulan dengeyi “onarmaya” yönelik çabaları ifade eder. Doğa, müdahalede bulunulmasa dahi ekosistemini onarma potansiyeline sahiptir. Artan nüfus, büyüme ve tüketim paralel doğrultuda ilerlerken, insan eylemlerinin gezegenin ekosistemine etkisi de aynı yönde devam etmektedir. Tüketim arttıkça, teknolojik yeniliklere ve endüstriyel gelişmelere daha çok ihtiyaç duyulur ve yatırımlar bu yönde hızlanır. Kapitalist sistemin temelini rekabet ve kâr amacı oluştururken, sürekli büyüme odaklı hareket ederler. Doğal kaynaklar arasında zengin rezervlere sahip olan maddeler, piyasada son damlasına kadar sömürülür ve bu durum sınırlı olan doğal kaynakların hızla tükenmesine yol açar. Bu süreçte rekabet kaçınılmaz bir hal alır. Görmez (2018, s. 8), bu durumu şu şekilde ifade etmektedir: Özellikle bazı kaynaklar üretim sürecinde tamamen yok olma sürecine girmiştir. Önceleri bedava ve sınırsız kabul edilen tabiat, günümüzde sınırlı bir sermayeye dönüşmüştür. Nutukla başlar Zizek (2012, s.74), “Kardeşler: Günümüzde Tabiat Ana hasta” der ve sebebinin 1970’li yıllarda Endüstri Devrimi ile kapitalist sistemin başlamasına dayandırır. Çünkü gelişmiş ülkelerin iki buçuk asırda ve beş milyon asırda oluşmuş fosil yakıtların çoğunu tükettiğini vurgular. Zizek’e göre rekabet ve kapitalizmin sınır tanımaz kâr hırsı, gezegenimizi harap etmektedir. Kapitalizmde Tabiat Ana yok, onun yerine ham maddeler vardır. Dünyadaki asimetri ve dengesizliklerin kaynağı kapitalizmdir.

Bazı insanlar doğa ile barışık bir şekilde yaşam sürmek isterken, bazıları doğal kaynaklara sahip olmayı istemektedir. Bu istek, savaşı beraberinde getirmiştir. Adaletsiz dağılım, insanlar arasındaki

rekabeti artırarak zararlı güç gösterisine sebep olurken; doğal kaynakların tükenmesiyle dengesi bozulan doğaya kaos hâkim olur. Her iki taraf da birbirini kötü yönde etkiler. Ekosistem ciddi zararlar görür. Sonuç olarak dengesi bozulmuş olur. Bu bozulma iklim değişikliği, habitat tahribatı, çevre kirliliği gibi olaylar zincirleme reaksiyonlar gibi birbirini takip eder.

1.2.1 Sanayi Devrimi

Canlıların doğa için tehdit haline gelmesi 17. yüzyılın sonlarında belirginleşmiş ve bu süreç, Sanayi Devrimi ile hız kazanmıştır. Bilim ve teknolojiye yirminci yüzyılın başlarında görülen hızlı ilerleme, başlangıçta normal bir seyirde devam edeceği düşünülmüştür. Ancak, savaşların ve devrimlerin etkisiyle, özellikle de savaş endüstrisinde, bilimsel ve teknik ilerlemeler için arayışlar artmıştır. Tüm bu gelişmelerin bir bütün olarak incelenmesiyle, teknolojik silahların, özellikle de nükleer savaşın, meydana getirdiği yıkımların ortaya çıktığı gözlemlenmektedir. Bu yıkımlara bütün insanlık şahitlik etmiştir.

Doğada gözlenen gerileme, "gelişme" kavramının anlamını yeniden değerlendirmeyi gerektirir. Teknolojik gelişme, insanlık adına fayda sağlama amacını mı taşır, yoksa sadece azınlık kesiminin gücünü artırmak için mi kullanılır? Bu süreçte, dünya modern teknolojilerin getirdiği gelişmelerle mi ilerledi, yoksa geriye mi gitti? Savaş amaçlı olmasa da deneysel olarak elde bulundurulmuş 15.500 nükleer füzenin varlığı "gelişme" adı altında değerlendirilmesi insanı ürkütmektedir. Teknolojinin hızlı bir şekilde ilerlemesi, makinelerin artık insanlar için bir tehlike olarak algılanmasına yol açmıştır. Orwell (2023), ilk makinenin ortaya çıkmasından itibaren, insanların ağır çalışma koşulları ve eşitsizliklerin devam etmesine gerek olmadığını anladıklarını ifade eder. Ancak, "Makineler bilinçli olarak bu amaçla kullanılsaydı, açlık, aşırı çalışma, pislik, cehalet ve hastalık birkaç kuşak sonra yok edilebilirdi" (Orwell, 2023, s. 205-206). Dolayısıyla, makinelerin insanların ilerlemesi için değil, daha çok sermaye sahiplerinin çıkarları doğrultusunda kullanıldığı sonucuna varılabilir. Aslında, gelişmiş ülkelerin kendi ürettikleri ürünleri geliştirmekte olan veya gelişemeyen bölgelere pazarlarken, aralarındaki ticari ve ekonomik bu alışverişin kalkınmaya katkı sağlamadığı görülmektedir. Gelişmiş ülkelerdeki fazla üretilen ürünler, az gelişmiş ülkelere pazarlanarak kâr amacı güdülmüştür. Elde edilen gelir, enerji gereksinimlerini karşılamak için yatırıma dönüştürülmüştür. "Endüstri Devrimi'nden sonra üretim düzeyleri yükselen Batı Avrupa devletleri, dış pazarlar kanalıyla sermaye biriktirimini daha da artırabilmek amacıyla dünyanın geri kalan kısmını kendi üretim mallarını alıcı kılan bir sistem geliştirdi" (Erol, 2002. s. 178). Batı Avrupa devletlerinin dış pazarı, tamamen çıkar amaçlı olup, gelişmiş ülkelerin geri kalmış bölgelerini kendilerine bağımlı kılmak veya bağımlılığını pekiştirmek amacıyla politikalar izlemiştir.

Sanayi Devrimi sonrasında kentlerin büyümesi, kent nüfusunun artmasına neden olmuştur. Nüfus artışı, dış pazarların genişlemesiyle birlikte aşırı tüketimin de paralel olarak artmasına yol açmış ve bu durum, kaynakların yetersizliğini gündeme getirmiştir. Bu gelişmeler, ihtiyaçları karşılayabilmek amacıyla yeni kaynak arayışlarını zorunlu kılmıştır. “Son yıllarda bilim ve teknolojiadaki gelişmeler, bazı yeni kaynaklar üretilmesini sağlamaktadır ama bu baskı dahi nüfus baskısının sorunlarını hafifletmekte yetersiz kalmaktadır” (Görmez, 2018, s. 6). Nüfus artışı ve kaynakların yetersizliği, bazı ülkeler arasında dış pazarlarda fırsata dönüştürülerek, bu ülkelerin kendi lehlerine kâr amaçlı kullanım olanakları yaratmasına sebep olmuştur.

Bazı ülkelerde hızla büyüyen kentlerde, barınma, beslenme ve hijyen gibi temel ihtiyaçlara erişim zorlaştıkça, çarpık kentleşme birçok sorunu beraberinde getirmiştir. Bu sorunlar arasında özellikle salgın hastalıklar dikkat çekmektedir. Tarihsel süreçte, kentlerin büyümesi ve ulaşımın kolaylaşması, çeşitli hastalıkların yayılmasına neden olmuştur. Örneğin, veba, çiçek hastalığı ve kuş gribi gibi salgınlar hızla kentler arasında yayılmıştır. Bu alanda salgınlarla mücadele etmek için tıp alanında önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Ancak, kentlerin büyümesi pazarların iç hacminin de artmasına yol açmıştır. Gelişmiş ülkeler, bu durumu ekonomik kazanca çevirmek amacıyla aşırı üretim yapmıştır. Sağlık kurumlarının da bu pazar içinde yer alması, sağlık sektöründe aşılarda, ilaçlar ve tıbbi malzemeler gibi temel ihtiyaçların belirli ülkeler tarafından üretilip, çoğunlukla kendi ülkelerinde tüketildiğini göstermektedir. İhtiyaç fazlası ürünler ise diğer ülkelere maddi olanaklar dahilinde sunulmakta, ilaçlara erişim ise sınırlı kalmaktadır. Bu duruma, Covid-19 salgını sırasında tanık olunmuştur.

Bu düzende sağlık yanı sıra, teknolojinin sermaye sistemine entegrasyonu ve Sanayi Devrimi ile doğal kaynakların sermayeye dönüştürülmesi ve dış pazara sürülmesi, kurulan düzenin acımasızlığını açıkça ortaya koymaktadır. Bu acımasız pazarda tüketim, sermaye odaklı olduğundan insan yaşamını olumsuz etkileyen bir gerçektir. Orwell (2023), 1984 romanında geleceği öngörerek şunları yazar, "Avustralya çölleri ya da Antarktika'nın kayıp adalarındaki gizli deney istasyonlarında, bıkmadan usanmadan çalışan bilim insanlarının bazıları geleceğin savaş lojistiğini planlamaktadır". Başka bir cümlede ise, bazılarının her geçen gün daha büyük tepkili bombalar ve gittikçe daha güçlü patlayıcılar ile daha dayanıklı zırhlı levhalar geliştirdiğine değinerek, Orwell, zaman zaman bilimin insanlık ve doğa tarafından nasıl yok edilebileceğini ifade eder. "Bilim kimin için var?" sorusu insanları korkutur. Devamında Orwell (2023) “Bazıları koca kıtaların tek mil bitki örtüsünü yok edebilecek miktarlarda yeni ve daha ölümcül gazların, çözünür zehirlerin ya da her türlü antikora karşı bağışıklık kazanmış hastalık mikroplarının nasıl üretebileceğini araştırmaktadır”. Doğayı yok ettikten sonra ne koyacağımızı, doğanın bize zararının ne olduğunu ve asıl amaç insanı mı yok etmek olduğunu sorgular. Doğal kaynaklar günümüzde

neden bu kadar önemlidir? Bu sorular farkındalığımızı artırmakta, hayata bakışımızı değiştirmeye çalışmaktadır. Bazıları suyun altında ilerleyen bir denizaltı gibi toprağın altında gidebilecek bir araç ya da bir yelkenli gibi hiçbir üsse bağımlı olmadan uçabilecek bir uçak üretmek için uğraşmaktalar. Yeryüzünün merkezindeki ısıyı çekip sızdırarak yapay depremler ve deprem dalgaları oluşturmak gibi daha da uzak olasılıkları mümkün kılmaya çalışmaktalar (Orwell, 2023, s. 211). Orwell'in kurguladığı bazı olayların günümüzde benzerlerini görmek oldukça şaşırtıcıdır. Orwell'in kitabından yola çıkarak, "Sanayi Devrimi insanlar için yararlı mıdır, yoksa zararlı mıdır?" sorusu, "öteki" olarak nitelendirilen insanların düşüncelerini meşgul etmektedir. Doğayı yönetenler dışında kalanlar ötekilerdir, yani değersiz, düşman haline gelen ve aşağılanmış insanlardır.

Bilimin ilerlemesi, insanlar için birçok yeni teknolojinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Ancak bu teknolojinin kullanılması; mimarlar, mühendisler ve teknisyenlerin sorumluluklarını ne kadar yerine getirdiklerine bağlıdır. İyi eğitilmiş ve deneyimli mühendislerin tasarladığı ve test ettiği projelerin doğaya zarar vermeden uygulanması gerekmektedir. Ayrıca, mevcut yapıların teknisyenleri tarafından da bu gerçekler göz önünde bulundurulmalıdır. Projeler, orijinal amacına ve doğasına uygun bir şekilde hayata geçirilmelidir. Projenin tamamlanmasının ardından düzenli kontroller yapılmalıdır; aksi halde, doğaya ve insanlara ciddi zararlar verilebilir. Bauman (2013, s. 8), bu durumu şu sözlerle açıklar: "Söz konusu sistemler şu ya da bu nedenden dolayı bu kuralın uygulanmadığı yapılar, örneğin iyi bakılmamış barajlar, ihmal edilmiş köprüler, baştan savma tamir edilmiş uçaklar veya aceleyle ve üstünkörü denetlenmiş kamu binaları ya da konutlar olduğunda, hatalarımızı ancak felaket olduktan sonra anlarız". İnsanlar, bu olayda farkında olmadan kurban konumuna gelebilirler ve zararın faturası ortaya çıktığında gerçeği görürler. Bauman, devamında; "Ancak mesele, sağduyu ve basit gerçeklerin görmezden gelinmesi, unutulması veya bastırılması ve hatta açıkça reddedilmesi olduğunda, bir yapı diğerlerinden açık ara öndedir, çünkü söz konusu yapı toplumdur" der.

Dünyanın fiziksel yapısını değiştirdiğimiz ve kimyasıyla oynadığımız acı bir gerçektir. Felaket çanları çalmakta, insanlar yeryüzünün kapasitesini zorlarken, artık dünyanın iflas edeceğini ve sonucunda insanlığın yok olacağını anlaması gerekmektedir. Yaşananlar masalsi hikâye değil, gerçeğin kendisidir. Veriler, dünyaya yaptığımız kötü muamelelerin bize kat be kat geri döneceğini ispatlamıştır ve geri dönmektedir. Amaç, tehlike çanları çalan felaket tellallığı yapmak değil, somut verilere dayanarak durumun ciddiyetini anlatmak ve sürece paralel olarak nasıl bir onarım politikası izlenmesi gerektiğini gündeme taşımaktır.

Zizek (2012, s. 13), Birinci Dünya Savaşı'nın ortalarında Alman ve Avusturya ordu karargahları arasında geçtiği anlatılan bir telgraflaşmadan bahseder. Bu anekdotun sonradan uydurulmuş olma

ihtimaline de dikkat çeker. Söz konusu telgraflaşmada, Almanlar "Bizim cephede durum ciddi, ancak feci değil," şeklinde bir mesaj gönderirken, Avusturyalılar ise "Bizim cephede durum feci, ama ciddi değil" şeklinde yanıt verir.

Bu anekdot, günümüz dünyasının durumu için de çarpıcı bir metafor sunmaktadır. İçinde bulunduğumuz süreçte, dünyanın durumu hem ciddi hem de feci olarak nitelendirilebilir. Ciddiyet, küresel çevre sorunları, ekonomik krizler ve siyasi istikrarsızlıklarla kendini gösterirken; fecilik, bu sorunların derinliği ve insanlık üzerinde yarattığı yıkıcı etkilerle belirginleşmektedir.

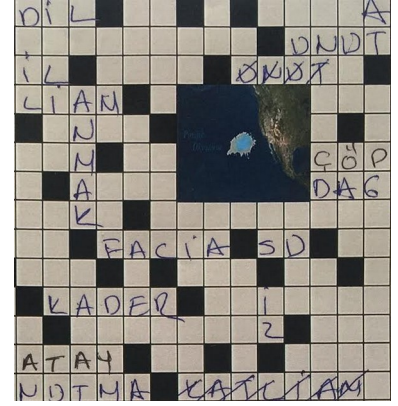
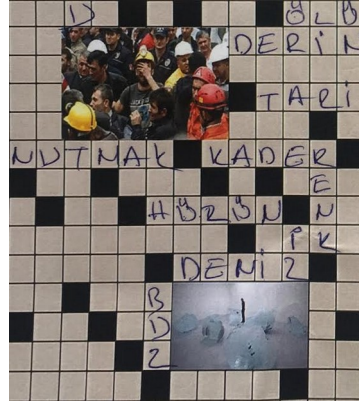
İnsanlık, kaostan ortasında ve belirsizlikler içinde ilerlemeye çalışmaktadır. Bu belirsizlikler, iyileştirici politikaların izlenmesi gereken durumlarla ilgilidir. Ancak bu olaylara karamsar bir bakış açısıyla yaklaşılmalıdır; yaşanmışlıkların üzerinden değerlendirme yapmak önemlidir. Çünkü çok ağır süreçlerden geçmekle birlikte doğa ile mücadele edilmektedir. Depremler, maden göçükleri, seller, salgın hastalıklar, orman yangınları gibi felaketlerle karşı karşıya gelinmiştir. Ayrıca insanlıkla da mücadele ediyoruz; iç çatışmalar, savaşlar, göçmen krizi ve kıtlık gibi sorunlar yaşanmaktadır. En acı olanı ise insan ölümleridir ki, bu rakamlar ciddi bir şekilde artmakta ve bu travmaları nesilden nesile aktarılacağı bir gerçektir.

Çin'de, bir kişiye beddua etmek için "İnşallah ilginç zamanlarda yaşarsın" ifadesi kullanılır. Tarihsel olarak "ilginç zamanlar", genellikle kargaşa, savaş ve iktidar mücadelelerinin yaşandığı, milyonlarca masum insanın ağır bedeller ödediği dönemler olarak tanımlanır. Bu tür zamanlarda meydana gelen olayların faileri ve mağdurları kimlerdir? Zincirleme gelen bu olayların sorumlusu kimdir, kim mağdur durumdadır?

Doğaya verilen zararların ardından, doğanın intikam aldığını varsaydığımızda; bu durumda, insanlık hangi rolü üstlenir? İnsanlar doğaya zarar verirken suçlu mudur yoksa sonuçlarına katlanırken mağdur mu olur? İnsanlık, doğayı tahrip ederek kendine zarar vermektedir ve bu süreçte hem fail hem de mağdur olarak görülebilir.

Ekosistem bozulan dünyada felaketler farklı kültürlerde popüler olaylar veya şahıslar, ünlü müzisyenler ya da sanatçılar, dünyanın çeşitli bölgelerindeki mekânlar veya yapıtlar ve felaketler gibi çeşitli unsurları bir araya getiren bulmacalarda ortaya çıkar. Bu bulmacalarda birey tarihe bakabilir, düşünebilir, zihnimizi zorlayabilir ve hatırladığımızda zafer kazanmış gibi hissettirebilir. Bulmacadaki olaylar tanıdık gelebilir; peki ya acılar da tanıdık gelebilir mi? Bulmacada karşılaştığımız kelimeler, bu trajik olayları ifade etmeye yeterli olabilir ancak gerçek hayatta bu yeterlilik sorgulanabilir.

Görsel 2. Bulmaca detay

İnsanlar, yaşanan felaketler ve dayanılmaz acılar karşısında duruşlarının ve mücadelelerinin altında yatan nedeni hep merak etmişlerdir. Victor E. Frankl (2021, s. 109), “Nazi toplama kamplarında, hayatta kalmaya en yatkın olanların, yerine getirecekleri bir görevleri olduğuna tanık oldum” derken, hayatta kalma sebebini bu cümlelerle özetlemiştir. Frankl, fiziksel koşulların değil, içsel kararların hayatta kalmada belirleyici olduğunu vurgular. Frankl'ın savunduğu bu görüş, yaşamın en zor zamanlarında bile manevi değerlerin ve içsel motivasyonun insanlara yaşama direnç kazandırabileceğini belirtmektedir.

2. BÖLÜM: DOĞADAKİ SİLÜETLERİMİZ

Önceki bölümde Antropesen çağından, mevcut durumdan, insanlığın doğaya etkisinden genel olarak bahsedildi. Bu bölümde ise Antroposen çağın daha belirgin bir resmini çıkarmayı amaç edinerek, ele alınan konular başlıklar halinde incelenecektir.

Ahu Antmen (2019, s. 251-253), sanatçının ve sanatın doğaya ve insana karşı duyarlılığını dile getirdiğini göstermektedir. Aynı zamanda Antmen, farkındalık oluşturmada sanatın gücüne değinmekte ve doğa ile sanatın ayrılmaz bütünlüğünü vurgulamaktadır. İnsan, her koşulda sisteme uyum sağlayan ve çözüm üreten bir konumda yer alırken, sanatsal faaliyetlerle de kendi dönemini geleceğe taşımıştır. Sanatçılar, buldukları dönemin dinamik yapıları içinde yeni sanatsal üretim ve sunum biçimleriyle karşımıza çıkmışlardır. Çevresel meseleleri tartışmış, doğayı geri kazanma, onarma veya geliştirme amacıyla sanatı ve farklı disiplinleri bir araya getirmişlerdir. Sanatın kendine özgü bir dili ve ifade biçimi vardır ve doğada yansımaları da bu özgünlüğü taşır. Her sanat eseri, insanlığa çeşitli olayları, duyguları ve düşünceleri farklı şekillerde yaşatırken, aynı zamanda farklı perspektiflerden bakma imkânı da sağlar.

Uzun bir zaman dilimini kapsayan Aydınlanma dönemi, yalnızca insanları değil, aynı zamanda sanatçıları da derinden etkilemiştir. Gombrich'in ifadesiyle, "Sanat, öncekilerle çelişir gibi gözüküyor, ne de olsa sanat, sadece bilim ve teknolojiye ayak uydurmak istemiyor, aynı zamanda bu canavarlardan kurtulmak için bir çıkış yolu arıyor" (Gombrich, 2017, s. 613).

Bilim ve teknolojinin doğa üzerinde bıraktığı izler sonucunda, bu alanlar sert eleştirilere maruz kalabilir ve bazen insanlar için ciddi tehditler oluşturabilir. Bu nedenle, sanatın bilimin ve teknolojinin sunduğu imkânları kullanarak, ama aynı zamanda bu unsurları eleştirerek ve sorgulayarak ilerlemesi gerekmektedir. Bilimi kullanarak farkındalık oluşturma çabasına giren, içinde bulunduğumuz çağın hızla değişen ve karmaşık bir yapıya büründüğünü fark edenler arasında sanatçılar da yer almıştır. Bu durum, zamanın hızına yetişememe durumuna yol açmıştır. Baudrillard (2021, s. 199) bu durumu şu şekilde ifade eder: "Öyle bir çağda yaşıyoruz ki, insanlar hiçbir zaman hayatlarını zaman kazanmak için harcama yazgısından kurtulmak üzere yeterince zaman kaybetmeyi başaramayacaklar". Kendi konfor alanını yaratmak için harcanan hayatlar, doğada izlerini bırakmaktadır.

2.1 Savaş

Savaşın, insanlar ve çevre üzerinde doğrudan ve dolaylı olmak üzere etkilerinden bahsetmek mümkündür. Bu etkilerin başında silah kullanımı geldiği gibi endüstriyel kirlilik, altyapı tahribatı da sayılabilmektedir. Örneğin, 2. Dünya Savaşı'nda atılan atom bombasının çevreye, altyapıya, doğal kaynaklara, su ve toprak dahil tüm dünyaya verdiği zararlara tanık olunmuştur.

Dünyada 15.500'den fazla nükleer silah bulunmaktadır. Ülkeler, nükleer silahlanmaya ve üretimine ciddi önem vermiştir. Başta Fransa olmak üzere, 1950'lerde atom bombası üretmeye karar vererek, 1960-1996 yılları arasında toplam 210 kez nükleer test yapmıştır. Bu testler gezegene ve canlılara korkunç zararlar vermiştir. Uygulama yapılan bölgelerde %90'ı radyoaktif serpintilere maruz kalan halk, kanserli bir yaşama mahkûm edilmiştir. Fransa, tazminat ödememiş ve sorumluluk almamıştır. Benzer şekilde, Çin de Sovyetler Birliği'nin yardımıyla 1964-1996 yılları arasında toplam 47 nükleer test yapmıştır. Bu testlerin sonucunda o bölgelerdeki radyoaktivite seviyesinin Çernobil'dekini aştığı söylenebilir. 2017 yılında Kuzey Kore, dünya üzerindeki son nükleer bomba denemesi yapmıştır. Japonya'ya atılan atom bombasının insanlığa ve çevreye verdiği zararlar konuşulurken, dünya genelinde çok sayıda nükleer bomba denemesinin yapılması dünyanın aldığı zararın ve deformasyonun boyutunun çok fazla olduğunu kanıtı olmuştur. Özellikle atmosferik patlamalar, iklim üzerinde önemli etkiler yaratabilir. Nükleer bombanın patlaması büyük bir alev topu meydana getirir “Mantar şeklindeki bulut içinde radyoaktif parçalar taşır. Bu parçalar havayı toprağı suyu ve tüm besin zincirlerinin kontatmine eder yani kirletir rüzgârlar radyoaktif serpinti binlerce kilometre öteye taşıyabilir” (Çilingiroğlu, 2023, s. 38).

Doğaya yıkıcı etkiler arasında yer alan ve savaşların nedenlerinden biri sayılan fosil yakıtlarının sermayeye dönüştürülüp adil bir şekilde paylaşılmaması yer almaktadır. En belirgin örneği ise Arap ülkelerinde yaşanan savaşların, çatışmaların, acının, ölümlerin ve yaşam alanlarından göç etmek zorunda kalan insanların yaşadıklarıdır. Kovel (2005, s.14), “Terör ile ekolojik bozulmanın diyalektikleri petrol rejiminde buluşur” demiştir. Petrol, bir yandan ekolojik krizin temel maddi dinamiği olma özelliğini korurken, öte yandan onun adına amansız mücadelelerin verildiği topraklar üzerinde kurulan emperyalist tahakkümün itici gücü olma özelliğini sürdürür. Petrolün sanayi toplumunu körüklediğini vurgulayan Kovel, Batı'nın büyümesinin, petrolün en stratejik biçimde konumlandığı topraklar üzerindeki sömürü ve denetimi arttırmasıyla doğrudan bağlantılı olduğunu söyler. Bilindiği üzere; petrol çıkartılan toprakların büyük bir bölümü müslüman ülkelere ait olduğu için bugün büyük mücadelelerin, savaşların ve göçmen krizlerinin yaşandığı ülkeler, Arap ülkeleridir.

Görsel 3. Tammam Azzam, 2014, NY, İyi Yolculuklar Serisi/ Bon Voyage Series, (Fotomontaj). Erişim:28.07.2024,
<https://shorturl.at/GZmGs>

Sanatçı Azzam'ın "İyi Yolculuklar" (Görsel 3) adlı çalışması, Suriye'de yaşanan savaşın getirdiği yıkım ve duygu yükünü sanat üretimlerinde ifade etmektedir. Çalışmalarında yıkılmış şehirleri ve binaları pozitif zıt imgelerle kolaj yoluyla bir araya getirmektedir (Erişim: 28.07.2024. <https://shorturl.at/g2vga>).

Görsel 4. Michael Rakowitz, 2021, Görünmez Düşman Var Olmamalı (*Panel CB-1*) / The Invisible Enemy Should Not Exist (*Panel CB-1*), Erişim:28.07.2024. <https://shorturl.at/VC1py>

Savaşların doğaya verdiği zararın yanı sıra, insanlığın kültürel mirasının yok edilmesi de insanlığa yapılan en büyük zararlar arasında yer almaktadır. Savaşın, sadece doğanın tahribatıyla sınırlı kalmaması, aynı zamanda kültürel ve tarihsel değerlerin kaybolmasına da neden olmaktadır. “Görünmez Düşman Var Olmamalı” (Görsel 4) adlı çalışma, 2003’teki ABD’nin Bağdat’ı işgali sırasında Irak Ulusal Müzesi’nin yağmalanması ile yaklaşık 15 bin eserin tahrip olması ve kaybolması sonucu, sanatçının bu eserleri yeniden yaratmasından oluşan bir devam eden çalışmadır. Sanatçı malzeme olarak Orta Doğu’da üretilen ve büyük Arap Amerikan topluluklarının bulunduğu bölgelerde satılmak üzere Amerika Birleşik Devletleri’ne ihraç edilen ticari ambalaj ve gazetelerden faydalanmaktadır. Çalışma bir anıt görevi görmesinin yanı sıra, tek kullanımlık malzemelerin kullanımı nesnelerin kırılganlığını simgelemektedir (Erişim: 28.07.2024. <https://shorturl.at/PycB7>).

2.2 Tüketim

Tüketim malzemeleri, biyolojik yapımızda olan yeme ve üreme gibi temel ihtiyaçlar üzerinde şekillenmiştir. Bu temel ihtiyaçlar üzerinden evrim geçirirken mutluluk değil, hayatta kalma fonksiyonları esas alınmıştır. Ancak, günümüzde tüketim toplumu olarak, temel ihtiyaç düzeyinde değil aşırılığa kaçan ve önüne geçilemeyen alışkanlıklarla yaşanmaktadır.

İlkel yaşamı Harari, biyokimyasal sistemimiz nesiller boyunca mutluluğumuzu değil, sağ kalma ve üreme ihtimalimizi artıracak şekilde evirildiğinden bahseder. Biyokimyasal sistemimiz, sağ kalmaya ve üremeye yardımcı olan davranışları aynı zamanda haz veren duygularla ödüllendirdiğini söyler. Haz veren duyguların ise sadece geçici hileler olduğunu belirtir ve devamında açlık hissinden kurtulmak ve keyifli orgazmların tadını çıkarmak, yemek ve eş bulmak için mücadele eden bizler, haz veren duygular ve keyifli orgazmlar çok uzun sürmediğinden, o anları tekrar yaşamak isteriz. Bunun için daha fazla mesai harcayarak yemek ve eş arayışına gireriz (Harari, 2017, s. 49).

İlkel hayatta yeme, üreme gibi yaşamsal faaliyetlerle meşgul olan insan, modern tüketim toplumuna geçince, nesne ve maddi materyallerin kuşatmasında hisseder. İnsan, kendini karmaşık ilişkiler ağında bulur. Baudrillard (2021, s. 15); tüketimin bize yapmacık modern kimlikler oluşturduğunu, ihtiyaçların giderilmesi için alınan nesnelere gerçekliğimizin yerine geçtiğini, algılarımızın değişime uğradığını belirtir. Bugün tüm çevremizde nesnelere, hizmetlerin, maddi varlıkların çoğaltılmasıyla oluşturulmuş ve insan türünün ekolojisinde bir tür temel dönüşüm oluşturan akıl almaz bir tüketim ve bolluk gerçekliği mevcuttur.

Tüketim, nesneye duyulan ihtiyaçtan çok farklı bir statü oluşturma ihtiyacıdır. Yani insanın statüsünü satın alınan nesnelere ve tüketim malları belirlemektedir. Zira bu tüketilen nesnelere, insanın toplumdaki saygınlığını ve prestijini tanımlamaktadır. İnsanın sınıfsal kabulü neredeyse tamamen sahip olduğu ve tükettiği nesnelere bağlı ve bu konumunu korumak birey için tüketim zorunluluğuna düşmektedir. Sosyal medyanın etkisi ile temel ihtiyaçlar ve ihtiyaç gibi algılatılan nesnelere güç savaşlarının bir aracı haline gelmiştir.

Harari ve Baudrillard, modern tüketim toplumu ile insanın biyolojik yapısı arasındaki ilişkilere odaklanarak bu konuyu Antroposen bağlamında farklı perspektiften bakarak ele alınmaya çalışmışlardır. Antroposen'i dünya üzerinde insan etkisini belirgin ve kalıcı izler olarak ifade ederken, tüketim alışkanlıklarının dünya üzerindeki ilişkisini bu bakış açısında değerlendirmek önemlidir. Modern tüketim toplumu, bireyleri sürekli olarak tüketmeye yönlendirirken, bu süreç doğal kaynakların aşırı kullanımını ve çevresel etkilerin artmasını beraberinde getirmiştir. İnsanlar, ihtiyaçlarını karşılamak için doğal kaynaklara daha fazla yönelerek ve tüketim döngüsünü hızlandırarak çevresel etkileri artırmışlardır. Tüketim mallarının, iklim değişikliği gibi büyük ölçekli sorunları tetiklemesi, modern tüketim toplumunun doğal çevre üzerindeki olumsuz etkilerini gösterir.

Genel olarak bakıldığında, Harari ve Baudrillard'ın modern tüketim toplumu ile insanın biyolojik yapısı arasındaki ilişkilere dair bakış açıları, bu konunun Antroposen ile ilişkisini kurarken farklı

perspektiflerden ele alınmasına olanak sağlamaktadır. Antroposen, dünya üzerindeki insan etkisinin belirgin ve kalıcı izlerini ifade ederken, tüketim alışkanlıklarımızın dünya üzerindeki etkisini bu bakış açısıyla değerlendirmek önemlidir. İnsanlar, ihtiyaçlarını karşılamak için doğal kaynaklara daha fazla yönelerek ve tüketim döngüsünü hızlandırarak çevresel olumsuz etkileri artırmışlardır.

Görsel 5. Tom Sachs. 2011, Uzay Programı: Endoktrinasyon Projesi, Eğitim/ Space Program: Indoctrination Project, Training, Erişim:28.07.2024. <https://shorturl.at/5TryA>

Tom Sachs, Amerikan kendin yap kültürünü ve brikolaj metodolojilerini özgün bir biçimde yeniden yorumlayan bir heykeltıraştır. Anlık tatmin çağında yaşayan bir tüketici olduğunu kabul eden sanatçı, günümüzün aşırı tüketim alışkanlıklarını ve satın alınan ürünlerin kısa ömürlü döngüsünü sorgular. Sanatçının çalışmaları, nesnelerin inşasında el işçiliğinin izlerini sergileyerek, endüstriyel ve sanatsal üretim süreçlerindeki modern emek ve sermaye yapılarını aydınlatmayı amaçlar.

“Uzay Programı: Endoktrinasyon” (Görsel 5) projesi, Ay’dan başlayarak Mars’a, ardından Jüpiter’in Europa uydusuna ve son olarak asteroid 4-Vesta’ya kadar uzanan bir keşif macerasını içerir. Bu proje, sanatçının insanlık arzularına ve modernleşme süreçlerine cesur bir dönüş yapmasını temsil eder. Uzay programı, insanlığın hem bu dünyada hem de diğer gezegenlerdeki etkisini sorgulayan bir eğitim ve anlayış alanı sunar. Sergi, uzay programını yönlendiren titiz süreçleri gösterirken, insanlığın antroposen dönemdeki etkileri hakkında farkındalık kazandırmayı amaçlar (Erişim:28.07.2024. <https://shorturl.at/5TryA>).

2.3 Emek Sömürüsü

Antroposen kavramı, yaşanan eşitsizlik ve adaletsizliği insanlığa mal eden bir anlam taşıması nedeniyle farklı teoriler ve farklı isim önerileri geliştirmiştir. Kapitalosen (Capitalocene) kavramı, doğayı düzenleyen kapitalizm olduğunu vurgulayarak, Jason W. Moore, tarafından formüle edilmiştir. Kökleri 16. yüzyıla dayanan kapitalizm, sömürgecilik ve kölelik sistemine dayanır. Kapitalist sistem, “efendinin” amaç ve ihtiyaçlarına göre doğayı ve emeği bir araç olarak kullanır. Bu da sermayenin sonsuz birikimine hizmet anlamına gelmekte olduğunu vurgular. Gecikmez, buradan hareketle Moore kapitalizmi sadece ekonomi ile ilişkilendirmez; iş, üreme ve yaşam koşulları arasındaki ilişkileri düzenleyen yeni bir dünya ekolojisi olarak anlamlandırıldığını söyler (Gecikmez, Eda 2024, s.7).

İnsanlık, tarih boyunca hem efendi hem de köle rolünde ilerlemiş, kendilerine biçilen rolleri giyininip yollarına devam etmiştir. 19. yüzyılın Sanayi devrimi ile nüfusun çoğu şehirlere göç ederken enerjiye duyulan ihtiyaç, geliştirilen teknolojiler sayesinde karşılanmıştır. Sanayinin gelişmesi emek sömürsünü de beraberinde getirmiştir. Sanayi ve insan gücü birbirlerini beslerken, dünya üzerinde yaptığı faydaları ve zararları da aynı şekilde birbirlerini etkilemiştir. “Ancak, sanayi büyük miktarlarda tuhaf maddeler üretmenin çok daha ötesinde şeyler yapar: İnsan ekolojisini de değişime uğratar, kimini kendine hizmet ettirir, kimine hizmet eder” (Kovel, 2005, s. 50).

Görsel 6. Mierle Laderman Ukeles, 1979-80, Temizliğe Dokunun / Touch Sanitation. Erişim: 27.04.2024.
<https://shorturl.at/EtNEx>

1979-1980 yıllarında gerçekleştirilen ve sanatçı Mierle Laderman Ukeles tarafından hayata geçirilen "Temizliğe Dokunun" projesi (Görsel 6), New York şehrindeki 8500 temizlik görevlisinin

11 aylık bir dönem boyunca ziyaret edilerek işçilerle etkileşim içinde olunmasını içermektedir. Bu süre zarfında, Ukeles işçilerle sürekli bir iletişim halinde olmuş ve onların günlük yaşantılarına dair sıkıntılarını dinlemiştir. İş saatleri içinde çalışan işçileri gözlemleyerek, yaptıkları işin önemini vurgulamış ve sonrasında "New York şehrini canlı tuttuklarını" ifade ederek işçilerin ellerini sıkıp teşekkür etmiştir. Müzenin el değmemiş görüntüsünü ve muhafaza ettiği saf sanatsal yaratımı ayakta tutan, kurum içindeki ve dışındaki sayısız insanın görünmez emeği ise, kamusal hayatın pürüzsüz bir şekilde akmasını sağlayan da çöpçülerin ve bütün belediye işçilerinin “değersiz emeği” (Boren, 2017). Ukeles, bu çalışmasıyla; temizlik işçilerinin rutin faaliyetlerini sanatın bir parçası haline getirmiş olsa da asıl amaçları, işçilerin yaptıkları işe, harcadıkları zamana ve verdikleri emeğe dikkat çekmektir. Toplumun genelinde görmezden gelinen veya fark edilmeyen temizlik işçilerinin varlığını ön plana çıkararak, işçi ve işçi emeğinin önemine dikkat çekmiştir. Ukeles'in bu çalışması, Antroposen Çağ'ın insan kaynaklı etkilerinin yanı sıra insan ve emek sömürsünü de kapsadığını gösteren bir örnek olarak ele alınabilir.

2.4 Çevre Kirliliği

4 Aralık 1984'te bir Amerikan şirketi olan Union Carbide'in sebep olduğu insan yapımı bir felaket Hindistan'ın Bhopal şehrinde pestisit üretim tesisinden 46,3 ton metil izosiyanitin sızması sonucunda gerçekleşmiştir. Olay: Gece yarısı fabrikadan sızan gaz dolayısıyla, çevresinde bulunan evlerde yaşayan çok sayıda Bhopalliyi uykusunda yakalamıştır. Kovel (2005, s. 51), yaklaşık 8000 kişinin anında, bir o kadar kişinin de sonradan öldüğünü, 500.000'den fazla insanın yaralandığını; yaralılar arasında 50.000 ila 70.000 kişinin tamamen iyileşmeyecek türden yaraları olduğunu belirtir. Feci kazanın sonrasında fabrikanın enkazının duruyor oluşu, çevrede göz kirliliğine sebep olması bir yana, hala toksik maddeler sızdırıyor olması çevreye ciddi zararlar vermekteydi. Kazadan on beş yıl sonra hala on ila on beş kişinin hayatını kaybediyor oluşu, ihmalkârlığın büyüklüğünün göstergesidir.

Nükleer kazalar içerisinde yer alan, günümüzde hala etkisinin devam ettiği bilinen, 1986 tarihinde gerçekleşen Çernobil faciasıdır. Sovyetler Birliği'ne bağlı Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin Pripyat şehri yakınlarında Çernobil Nükleer Santrali'nde gerçekleşen bir nükleer faciadır. İnsanın doğa ve insanlığa bıraktığı kalıcı hasarlardan biri olmuştur.

Günümüze yaklaştıkça doğaya verilen zararlarda plastik atıkların yeri önemli ölçüde artmıştır. Atıklar ciddi rakamlara ulaşmış olup, 2015 yılı itibarıyla küresel plastik üretimi 8,3 milyar tona yükselmiştir. Bu durum da 6,3 milyar ton plastik atığa sebep olmuştur. Önlemler ve yapılan müdahaleler yetersizdir.

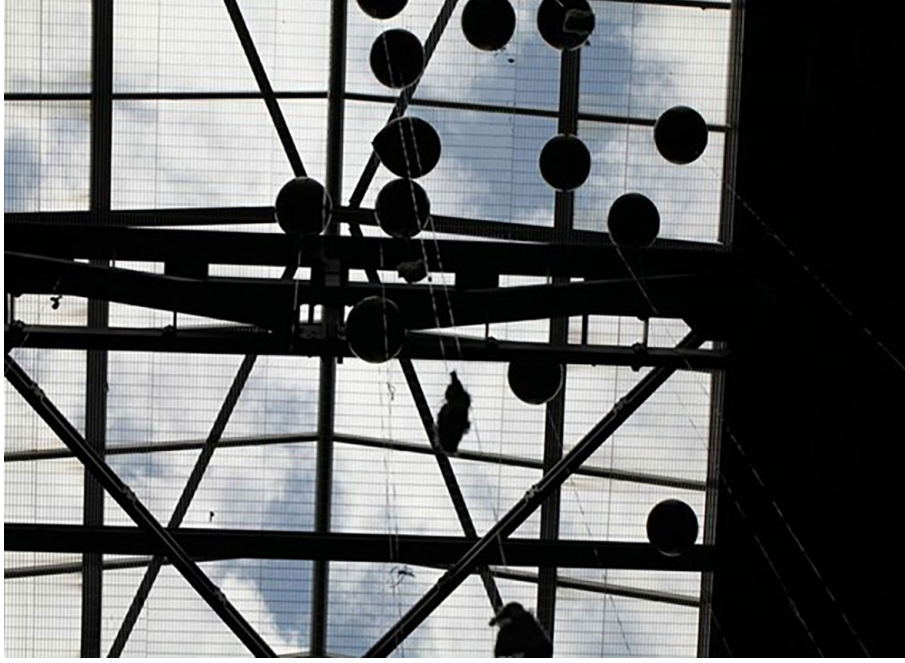
Bu malzemelerin sadece %2'lik kısmı geri dönüştürüldü veya enerji üretiminde kullanıldı. Geriye kalan %79'luk kısım ise ya katı atık sahalarına bırakıldı ya da çevreye atıldı. 2050 yılına kadar toplam plastik atık miktarının 12 milyar tona yükselmesi bekleniyor. Küresel plastik kirliliğinin ulaştığı boyutları gösteren en önemli örneklerden biri 1,6 milyon km²'lik bir alanı kaplayan ve hızla büyüme devam eden Büyük Pasifik Çöp Yaması'dır (Baydemir, 2020, s. 33.).

Büyümeye devam eden plastik yığın görmezden gelinemez boyuttadır. Sanat, bilimin kanallarından da etkilenmiş, dünyanın çözüme kavuşmamış sınırlarını da alanına dahil etmiştir. Sanatçılar, çevreye duyarlı, hassas ve aktivist yaklaşımlarıyla çevre bilincini artırmak için ciddi emekler vermişlerdir. Örneğin, 16. İstanbul Bienali bu konuya odaklanmıştır. Bienalin küratörü Nicolas Bourriaud, "Yedinci Kıta" başlığını taşıyan bienali şu sözlerle ifade etmektedir:

Antroposen'in en görünür sonuçlarından biri, "Yedinci Kıta" adı verilen devasa atık yığının oluşumu oldu: 3,4 milyon kilometrekare genişliğinde yer kaplayan, 7 milyon ton ağırlığında yüzen plastik. *Yedinci Kıta*, merkezsizleşmiş bir dünyanın antropolojisi ve çağımızın bir arkeolojisidir. Günümüzün sanatsal üretimini, bilindik kıtalarla devasa yapıların çok uzağında yer alan bir farklılık takımadası ve çoklu evren olarak sunar. *Yedinci Kıta*, sanatı insanın etkilerini, takip ettiği yolları, bıraktığı izleri ve insan olmayanlarla etkileşimini araştıran moleküler bir antropoloji olarak tanımlar (Erişim: 01.04.2024. <https://shorturl.at/z2IOA>).

Yaşanan felaketlerin zararları onarılmaya çalışılırken, Antroposen Çağ'ında bu zararlar daha da içinden çıkılmaz bir hale gelmektedir. Meksika Körfezi örneği, etkili müdahale yapılamamasının zararlarını katlanarak artırabileceğini göstermiştir. Uygulanan müdahale yöntemlerinin sonuçlarına bakıldığında, bu müdahalelerin etkili olmadığı ve bilim ile teknolojinin yetersiz kaldığı düşüncesi kafa karışıklığına neden olmuştur. Yaşanan felaketin boyutunu anladığımızda, zararın büyüklüğünü kavramış ve bu durumun unutulmaması için sanatçılar tarafından aktif eylemler yapılmaya çalışılmıştır. Sanatçılar, felaket sürecinin hala devam ettiğine dikkat çekmek amacıyla aktivist bir tutum takınarak sert mesajlar vermişlerdir. Felaketin boyutu büyük olduğunda, eserin içindeki ifade de buna paralel olarak sertleşmektedir.

Liberate Tate sanatçıları, Deepwater Horizon felaketinin gerçekleşmesinden yaklaşık bir ay sonra, Petrol sızıntısı hâlâ devam ederken, Mayıs 2010'da, Tate Modern'in 10. yıl kutlamaları sırasında, Liberate Tate ilk müdahalesini gerçekleştirir: *Dead in the Water/Sudaki Ölüler* (Görsel 6) başlığını taşıyan performansta, ölü balıklar ve yapay kuşlar, iplerle siyah helyum balonlarından sallandırılmış olarak Turbine Hall'ün tavanına doğru serbest bırakılmıştır (Demirayak, 2015; (32): 95-109).

Görsel 7. Liberate Tate, 2010, Suyun İçindeki Ölü / Dead in the Water. Erişim: 07.06.2024._

<https://shorturl.at/fwoRu>

BP ve Tate arasındaki ilişkiye karşı gerçekleştirilen eylemler, BP'nin doğaya verdiği zararın "Tate Galeri" üzerinden göz ardı edilmesini engellemeyi amaçlamıştır. 20 Nisan 2010 tarihinde Meksika Körfezi'nde meydana gelen Deepwater Horizon felaketinin sonuçları korkutucu boyutlardadır. Bu dönemde yapılan düzeltme çalışmaları, doğaya daha fazla zarar verilmesine neden olmuştur.

BP'nin sahibi olduğu Deepwater Horizon felaketi Meksika Körfezi'ne 205,8 milyon galon petrol ve 225.000 ton metan döktü. Denizde 154 milyon galondan fazla petrol kaldı. Petrole ek olarak, Körfez sularına yaklaşık 2 milyon galon zehirli dağıtıcı püskürtüldü. Bu aslında okyanusta kalan petrol miktarını azaltmadı, sadece petrolü bazı okyanus yaşamı için daha zehirli hale getirebilecek ve besin zincirine girişini kolaylaştırabilecek daha küçük parçacıklara ayırdı. Toplamda, petrol sızıntısının muhtemelen yaklaşık 82.000 kuşa zarar verdiğini veya öldürdüğünü tespit ettik. 102 tür, yaklaşık 6.165 deniz kaplumbağası ve 25.900'e kadar deniz memelisi, şişe burunlu yunuslar, spinner yunuslar, kavun başlı balinalar ve ispermeçet balinalarda dahildir (Erişim: 15.03.2022. <https://shorturl.at/a6dM3>).

Galeriler, toplumu sanatla buluşturan önemli mekânlar olarak kabul edilse de, bu durum onların tamamen masum olduklarını göstermez. Buna yönelik bir çalışma "Suyun İçindeki Ölü" (Görsel 7) adlı çalışmadır. İngiltere'nin önde gelen galerilerinden biri olan Tate, toplumla sanatı buluşturan saygın bir kurum olarak öne çıksa da, bu prestijin arkasında tartışmalı finansal ilişkiler ve etik sorunlar barındırabilir. Meksika Körfezi'nde meydana gelen petrol sızıntısıyla gündeme gelen BP (British Petroleum) gibi küresel çapta sömürü ve felaketle anılan bir şirketin finansmanı altında olması, bazı çevrelerde kafa karışıklığına neden olmuştur. Bu durum, aktivist grupları rahatsız etmiş ve özellikle de Liberate Tate'in (Tate'i Özgürleştir) hedefi haline gelmiştir. BP ve Tate ortaklığına karşı Liberate Tate'in sergilediği aktivist performanslar, bu ortaklığa ve doğada yaşanan

sorunlara dikkat çekmeyi amaçlamıştır. Liberate Tate, kamusal alan olarak sanat müzesinin "uygunsuz" sponsorluk birlikteliğine meydan okuyarak; BP gibi küresel bir şirketin kirli faaliyetlerine sanatı alet ediyor olmasına dikkat çekmeyi başarmıştır (Demirayak, 2015, Sayı.32, s. 107).

Aynı şekilde 16. Bienal içinde bu süreç aktivistler tarafından; çok açık ki fosil yakıtlar ve doğa tahribatı üstünden para kazanan şirketlerin içlerinde plastik hammaddesi olan petrol işinde olanların Bienal'in sponsorluğunda yer alması ve bu durumu Türkiye'de her yıl 2.7 milyon ton plastik ambalaj malzemesi toprağa ve akarsulara karıştığı gerçeği ortada iken bunun müsebbiplerinin bize kapitalizm eleştirisi yapmaları açık bir şekilde "yeşile çalmak" olarak belirtilmiş ve süreç aktivistler tarafından protesto edilmiştir (Erişim 25.07.2024. <https://350ankara.org/mucadeleyide-piyasalastirmayin/>). Genel olarak bakıldığında, Artun bu süreci "Kültürün özelleştirilmesi süreciyle birlikte bütün sanat kurumları işletmeleşmeye başlar; ancak, bu dönüşümün en çağdaş, en belirgin ortamları bienallerdir" (Artun, 2018, s. 126) diyerek açıklamıştır. Demirayak, "İçinde bulunduğumuz antroposen çağının en büyük sorumlusu da bu oyunun (ekolojik krize rağmen doğayı paraya ve kâra indirgeyen BP gibi şirketler, insani ve ekolojik sorunların örtbas ederek lobi faaliyetleri düzenleme) başkahramanları olan kapitalist devletler ve sanatı stratejilerinin aracı olarak kullanmaya devam eden çokuluslu şirketlerdir" ifadeleri ile eleştirmiştir (Demirayak, 2016, Sayı.10). Bu söylemi sanatın yeşile boyama (greenwashing) kavramı ile ilişkilendirilebilir.

2.5 Hava Kirliliği

Sanayinin gelişmesi ve büyük fabrikaların kurulmasıyla birlikte hava kirliliği artış göstermiştir. Ak, dünya nüfusunun %91'i hava kirliliğinin izin verilen sınırları aştığı yerlerde yaşadığını belirterek, hava kalitesindeki bozulma sonucunda her yıl küresel ölümlerin önemli oranda yaşandığını söylemektedir. Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) 2016 yılında yayımladığı rapora göre; hava kirliliği dünya genelindeki ölümlerin yaklaşık %8'inde etkilidir ve Afrika, Asya ve Avrupa'nın pek çok ülkesi bu durumdan olumsuz etkilenmektedir (Ak, 2020, s. 28).

Görsel 8. Ant Farm, 1974, Cadillac Çiftliği/ Cadillac Ranch. Erişim: 28.07.2024. <https://shorturl.at/0tsTj>

Ant Farm (Karınca Çiftliği) adlı sanat kolektifi Chip Lord, Doug Michels ve Hudson Marquez tarafından kurulmuştur. “Cadillac Ranch” (Görsel 8) yerleştirmesi, Cadillac marka arabaları dik olarak toprağa yerleştirilmesinden oluşmaktadır. Bu diziliş, araba mezarlığı görünümüne sahiptir. Bu araçların egzoz gazlarının çevreye verdiği zarara dikkat çekmek için kullanılmıştır. Bu çalışma, Arabistan’ın Amerika’ya uyguladığı petrol ambargosu sonrası yapılmıştır. Bu da Amerika’nın fosil yakıt tüketiminde dışa bağımlı olması ve doğal kaynakların tükenmesi Amerika refah toplumunun konforunu engelleyebileceği anlamını taşımaktadır (Yıldız, 2004, s. 51).

Genel olarak bakıldığında: Çevresel krizlerin artmasında fosil yakıtların tüketimi ve buna bağlı olarak dışa bağımlılık önemli bir rol oynamaktadır. Bu krizlerin sonucunda, insanların ekosisteme yapay müdahalelere başvurması potansiyel bir çözüm olarak ortaya çıkmıştır. Yakın tarihte yaşanan Birleşik Arap Emirlikleri'nin Dubai kentinde yaşanan şiddetli yağışların ardından gündeme gelen "bulut tohumlama" haberi dikkat çekmiştir. Bu haberler, aslında gündemde kafa karıştırıcı spekülasyonlar olarak yer almakla birlikte, insanların iklim krizi sonucunda ortaya çıkan sorunlara yapay müdahalelerde bulunabileceği fikrine yol açmıştır. Bir grup, bu yöntemin çevreye uzun vadede zararlı etkilerinin olabileceği konusunda endişelerini dile getirirken; farklı bir kesim ise bu yöntemin yağış verimliliğini artırabileceği görüşünü savunmaktadır.

2.6 Küresel Isınma

Küresel ısınma, insan aktivitesi sonucu sera etkisi yapan gazların atmosferdeki miktarlarının hızla artması olarak tanımlanabilir. Sanayi Devrimi ile başlayan teknolojik gelişmeler sonucunda doğa ve çevre koşullarının olumsuz etkilenmesiyle hız kazanmıştır. “Her şeyden önce küresel ısınma

olgusu doğanın kendi döngüsü içerisinde gerçekleşen bir olay değildir. Tamamen insan aktivitesi sonucu meydana gelen birikimli ve birbirini etkileyerek giderek şiddetini artıran olaylar bileşeninin tetikleyicisidir” (Akın, 2006, s.37).

Olafur Eliasson günümüzün en önemli sorunlarından biri olan küresel ısınmanın dünya üzerinde ki olumsuz etkilerini gündeme getiren sanatçılar arasında yer almaktadır.

Sanatçı, Vatnajökull’dan kopan büyük buz parçalarını, güneş panelleriyle elde edilen, enerji kaynağı aracılığıyla soğutulan bir galeri mekanında sergilemiştir. Sanatçının “Zaman Kaybı” (Görsel 9) adlı çalışmasının amacı, izleyiciye doğal kaynakların bilinçsiz kullanımı sonucunda dünyanın en büyük ikinci buz kütesinin ne kadar hızlı eridiğini göstermekti. “Ice Watch London” ismini verdiği başka bir çalışmada Eliasson, Grönlandlı bir jeolog olan Minik Rosing ile birlikte güney batı Grönland fiyortundan kopan 30 parçadan oluşan dev buzul parçalarını Tate Modernin önünde sergilemiştir (Sarıoğlu Demirörs, 2019. S. 25).

Görsel 9. Olafur Eliasson, 2006, Zaman Kaybı / Your Waste of Time.

Erişim: 07.06.2024. <https://shorturl.at/dUURg>

2.7 Su Kirliliği

Su kirliliği, dünya genelinde ciddi sorunların başında gelmektedir. Tarım ilaçları, evsel ve sanayi atıkları gibi faktörler su kirliliği sürecini tetiklemiştir. Deniz canlıları, kimyasal oranı yüksek sudan zarar görmüş ve bu duruma müsilaj sorunu da eklenmiştir. Marmara Denizi'nde 2021 yılında gündeme gelen deniz salyası felaketi, ülkemizin simgesi olan boğaz sularında önemli hasara neden olmuştur. Bu felakette, boğazda yaşayan birçok canlı zarar görmüş ve İstanbul başta olmak üzere Türkiye'nin farklı bölgelerinde de benzer sorunlar gözlemlenmiştir.

Pamuk (2018), Boğaz'dan bahsederken şu öngöründe bulunur: “Besbelli, kısa bir zaman sonra, bir zamanlar “Boğaz” dediğimiz o cennet yer, kara bir çamurla sıvalı kalyon leşlerinin, parlak dişlerini gösteren hayaletler gibi parladığı bir zifiri bataklığa dönüşecek” der. Pamuk, devamında, boğaz sularının sıcak bir yaz sonunda bu bataklığın, küçük bir kasabayı sulayan alçakgönüllü bir derenin tabanı gibi yer yer kuruyup çamurlaşacağını, binlerce geniş borudan şelaleler gibi gürül gürül akan

lağımın suladığı yamaçlarda otların ve papatyaların yeşereceğini tahmin etmenin zor olmadığını belirtir (Pamuk, 2018, s. 28-22).

Görsel 10. Chris Jordan, 2009, Midway: Gyre'dan Gelen Mesaj/ Midway: Message from the Gyre,
Erişim: 28.07.2024. <https://shorturl.at/Dx1x0>

Midway Atolü (Görsel 10), en yakın kıtadan 2000 mil uzakta bir ada kümesi olarak, küresel tüketim ve çevre kirliliğinin etkilerini göstermektedir. Laysan albatrosları, plastik atıklarla dolu denizlerde besin arayan ebeveynleri tarafından yanlışlıkla plastikle beslenmekte ve bu nedenle binlerce civciv ölmektedir. Bu durum, insanlığın tüketim alışkanlıkları ve endüstriyel büyümenin çevresel etkileri hakkında önemli bir uyarıdır. Albatrosların durumu; çevresel, bilim ve sürdürülebilirlik anlayışının ne kadar önemli olduğunu göstermekte ve küresel bir tehdit olarak ele alınmalıdır. Bu olaylar, doğal ekosistemlerin korunması için acil önlemler alınması gerektiğini vurgulamaktadır (Erişim: 28.07.2024. <https://shorturl.at/Dx1x0>).

Görsel 11. Mary Mattingly, 2021, “Havza Çekirdeği” Heykeli/ "Watershed Core" Sculptur
Erişim: 31.07.2024. <https://shorturl.at/A8iR7>

Mattingly'nin “Havza Çekirdeği Heykeli” (Görse 11) adlı çalışmasında; ABD, covid-19 un neden olduğu ekonomik ve sağlık problemlerinin yanı sıra su krizi de yaşandığı vurgulanmaktadır. Tarımsal sulama, dezenfeksiyon maddeleri ve eskiyen altyapı sorunları düşük gelirli ve azınlık toplulukların içme suyunu kirletmektedir. Sanatçının heykelleriyle yarattığı ekosistemlerde gıda, barınma ve temiz suya öncelik vermektedir (Erişim:31.07.2024. <https://shorturl.at/A8iR7>).

2.8 Plastik Atıklar

Plastik atıklar, ekolojik krizin temel kaynaklarından birini oluşturmaktadır. Ayrıca, ömrü olan her şey bir atık olarak kabul edilebilir; sadece ne zaman kullanılacağı ve ne zaman atık haline geleceği bilinmemektedir. Günlük yaşantımızın bir parçası haline gelen plastik ürünler hayatımızı kolaylaştırdığı düşünülse de hem sağlık hem çevre için ciddi tehdit oluşturmaktadır. Plastik ürünlerinin ucuz ve kolay ulaşılabilir olması vazgeçilmezliğini artırmıştır. Hayatımızın her alanında maruz kaldığımız bu ürünler; bilgisayarlar, cep telefonları, televizyonlar, sentetik kumaşlar, inşaat malzemeleri ve otomotiv sektöründen kozmetik ürünlere kadar geniş bir yelpazede çeşitlenmektedir. Yapılan kan testlerinde yetişkinlerde olduğu gibi bebeklerin kan testlerinde de nanoplastik denilen maddeye rastlanmıştır. Doğada uzun süre kaybolmayan plastikler tahribatın uzun ömürlü olmasına neden olmaktadır. Elde edilen verilere göre rakamlar şöyledir:

Küresel plastik üretimi 2017 yılında 348 milyon ton civarlarındayken bu sayı 2018 yılında 360 milyon tona yaklaştı. Plastiklerin çağının başladığı 1950'lerden itibaren ortaya çıkan plastik atıkların sadece %21'lik kısmı geri dönüştürüldü veya enerji üretiminde kullanıldı. Geriye kalan plastikler ise ya katı atık depolama alanlarına gönderildi ya da doğaya bırakıldı (Baydemir, 2020, s.30)

Çevre kirliliğinin artış nedenlerine bir diğer açıdan bakıldığında, yakın zamanda şahit olduğumuz Covid-19 gibi salgınların hızla yayılması önemli bir etken olmuştur. Bu salgınlar, hijyen

gereksinimleri ve tek kullanımlık ürünlerin tüketiminde artışa neden olmuştur. Günümüzde, salgınların yanı sıra tek kullanımlık atık malzemelerin yoğunluğu da çevre kirliliğini artıran önemli faktörler arasında yerini almıştır.

Hong Kong merkezli sivil toplum kuruluşu OceansAsia'ya göre, dünya çapında her yıl yaklaşık 300 milyon ton plastik üretiliyor ve bunun 8 milyon tondan fazlası denizlere ulaşıyor. Bu da nihayetinde deniz ekosistemlerini tehdit ediyor. COVID-19 salgını da plastik kirliliğini daha da şiddetlendirecek gibi görünüyor. Çünkü OceansAsia, Hong Kong'da ocak ayından bu yana denizlerde çöp ve mikroplastik birikiminde büyük bir artış olduğunu bildirdi (Ak, 2020, s.29)

Görsel 12. Marry Mattingly, 2013, Çekmek/ Pull- House and Universe collages / Ev ve Evren Kolajları

Erişim: 28.07.2024. <https://shorturl.at/u5y8a>

Görsel 13. Marry Mattingly, 2013, Nesnelerin Yaşamı/ Life of Objects -House and Universe collages / Ev ve Evren

Kolajları, Erişim: 28.07.2024. <https://shorturl.at/u5y8a>

Mary Mattingly'nin "Ev ve Evren Kolajları" (Görsel 12-13) adlı performans ve fotoğraf serisi, Bayonne Köprüsü üzerinde büyük bir nesne yığını çekerek modern tüketim ve altyapının eleştirisini sunar. Bu nesneler, seri üretim ürünlerinden oluşan bir kütleyi temsil eder. Performans,

köprünün çağdaş konteyner gemilerinin geçişini engelleyen yapısıyla ticaret akışını yavaşlatmasını sembolik bir abluka olarak yansıtır. Mittingly'nin eylemi, tüketim alışkanlıklarımızın fiziksel ve metaforik yükünü vurgulayarak, sürdürülebilirlik ve altyapı sorunlarına dikkat çeker (Erişim:28.07.2024. <https://shorturl.at/u5y8a>).

2.9 Hayvan Sömürüsü

Hayvan sömürüsü; gıda üretimi, eğlence sektörü (hayvanat bahçeleri, sirkler, yunus parkları vb.), bilimsel araştırma (tıbbi ve kozmetik araştırmalarda denek olarak), moda endüstrisi (kürk, deri) ve evcil hayvan üretimi (ticari amaç) gibi birçok alanda karşımıza çıkmaktadır. Bu durum, insanlığın ekolojik sistemde yalnızca ahlaki ve sosyal sorumluluklarını ifade etmemelidir. Aynı zamanda ekolojik dengenin en önemli bölümünü oluşturan hayvanların doğal yaşam ve hakları göz ardı edilmektedir.

Görsel 14. Necla Rüzgar, 2013, Diğer Algı Biçimleri I/ Other Forms of Perception I, (erkek deri ayakkabı ve yağlıboya, 35x23x12cm), Erişim: 08.06.2024. <https://shorturl.at/mcsPT>

Necla Rüzgar'ın çalışmaları, adeta yerinden edilmiş varlıkların bir envanterini sunmakta ve farklı yerinden edilmelerin izini sürmektedir. Yerinden edilmiş bir varlık olarak et: Gündelik hayatlarımızda iğrenç ya da utanılabilir olarak kodlanan et sergide estetize edilmiş, bir mücevher gibi işlenerek yüceltilmiştir. (Kalaycı, 2014)

Görsel 15. Necla Rüzgar, 2013, Mücevherler/ Jewelleries (taş, yağlı boya, değişken boyut).

Erişim: 07.06.2024. <https://shorturl.at/bUFib>

“Fauna” isimli sergisinde yer alan, deri ayakkabı (Görsel 14) ve taşlar (Görsel 15) gibi günlük kullanımda sıkça karşımıza çıkan ürünlerin varlığının, türcülüğe karşı bir tepki, vegan düşüncenin bir göstergesi olarak sunulduğu ifade edilmektedir. Gök, “Hayvanların ölümüne bağımlılık düzeyinde kurulan türcü hayatlarımız, hayvan derisinin yaşayan bir canlıdan koparıldığı gerçeğini bizden gizler” buradan Rüzgar’ın eserlerinde hayvanların sömürüsüne işaret ettiği çıkarımı yapılabilir. Rüzgar’ın mücevher eseri, onun cinsiyetçi bir yaklaşımı kadını sadece ete indirgediğini ve aynı zamanda hayvanın varlığını örtmesiyle türcü anlamlar üreterek insan merkezci bakış açısını ifşa ettiği söylenebilir. Gök, "Rüzgar’ın yapıtlarına bakarken ortaya atılan bu yeni anlamlar feminist ve türcülük karşıtı vegan bağlamda ortak bir dilin sanat alanında üretilmesine katkı sağlamak amacıyla" olduğunu belirtmiştir (Gök, 2019, s. 204-205).

Marcus Coates’in “Soyu Tükenmiş Hayvanlar” (Görsel 16- 17) adlı projesi, insanlar tarafından nesli tükenmiş hayvan türlerinden, gölge oyunundaki gibi ellerle biçim verecek şekilde yapılan alçı heykellerden oluşmaktadır. Sanatçı, bu çalışma ile hayvanları yeniden hayata döndürmüş olur (Erişim 28.07.2024. <https://shorturl.at/DxDj1>).

Görsel 16. Marcus Coates, 2019, Büyük Auk/. Great Auk, Extinct Animals/ Soyu Tükenmiş Hayvanlar,
Erişim:31.07.2024. <https://shorturl.at/DxDj1>

“Büyük Auk (Pinguinus İmpennis)” (Görsel 16) çalışmasına ilham olan büyük Auk kuşunun soyu 19.yüzyıl ortalarında tükenmiştir. Milyonlarca nüfusa sahip olan büyük Auk kuşları, yiyecek olmaları yumurtalarından ve tüylerinden faydalanılmaları sebebiyle nesilleri tükenene kadar avlanmışlardır.

Görsel 17. Marcus Coates, 2019, Dev Kaplumbağa/ Pinta Giant Tortoise, Extinct Animals/ Soyu Tükenmiş Hayvanlar,
Erişim:31.07.2024. <https://shorturl.at/DxDj1>

“Pinta dev kaplumbağası (Chelonoidis abingdonii)” (Görsel 16) çalışmasında yer alan kaplumbağa türü 19. Yüzyıl sonunda avlanma sebebiyle nesli tükenmiştir (Erişim 28.07.2024. <https://shorturl.at/DxDj1>).

2.10 Uzay Kirliliği

İnsanların doğaya verdiği zararlar çevreyi ve insan sağlığını etkilediği gibi, uzayı da kirletmiştir. Tübitak’a göre (2008) “uzay çöpü” herhangi bir işlevi kalmamış insan yapımı uydu ve benzeri uzay araçlarından ya da bunların parçalarından oluşan kalıntılar olarak tanımlamaktadır. Yazıda 11 Ocak 2007’de, Çin’in kendi uydularından birini vurarak parçalamasıyla konunun dikkatleri üzerine topladığını, Çin’in bu gövde gösterisinin uzayı en fazla kirleten olaylar arasında yer aldığı vurgulanmıştır. İlk uzay çöpünün ABD’ye ait olduğu, 1958’de yörüngeye yerleştirilen “Vanguard 1” adlı uzay aracının, 1964’te devre dışı kaldığını, ancak o günden bu yana Dünya’nın çevresinde sessizce dolanmakta olduğundan da bahsedilmektedir. (Akoğlu, 2008).

İnsan faaliyetlerinin Dünya sınırlarını aşarak uzayda inşa ettiği yapılanmalar, gezegenimiz için ciddi tehditler oluşturmaktadır. Geri dönüşümü zor olan ve yörüngeden çıkan uzay enkazlarının Dünya’ya düşme riski, önemli bir potansiyel tehlike teşkil etmektedir. Bu durum, Antroposen kavramı çerçevesinde ele alınarak, konuya yeni bir bakış açısı kazandırmayı amaçlamaktadır.

“The Last Pictures” (Görsel 18) adlı çalışmada; uzaya fırlatılan uyduların, özellikle jeosenkron yörüngedekilerin, insanlık tarihinin en uzun süreli kalıntıları olacağını ifade etmektedir. Bu bağlamda sanatçı bu projede yapmış olduğu altın kaplamalı disk uzaya göndermiştir. İçerisinde insanlık tarihinin 100 fotoğrafı yer almaktadır. Bu disk, EchoStar XVI uydusuna yerleştirilmiş ve 2012’de jeostatik yörüngeye fırlatılmıştır. Proje, medeniyetin kalıcı izlerini uzaya taşımayı ve geleceğe dair belirsizlik ve kaygılar üzerine bir hikâye anlatmayı hedefliyor. Uydu, görevini tamamladıktan sonra “mezarlık” yörüngesine girecektir (Erişim: 07.06.2024. <https://shorturl.at/L9NmQ>).

Görsel 18. Trevor Paglen, 2012, The Last Pictures Projesi Predator Drone Tarafından Görülen Göçmenler/ Migrants Seen By Predator Drone, U.S.-Mexico Border, Abd-Meksika Sınır- Yeryüzünün Doğuşu/ Earthrise. Erişim: 07.06.2024. <https://paglen.studio/lastpictures/>

3. BÖLÜM: SANATIN DOĞAYLA ENTEGRASYONU

Sanatın doğayla entegrasyonu, doğanın karşı karşıya kaldığı acil sorunlara sanatsal ve düşünsel kaynaklarla etkili yanıtlar vermektir. Temel amaç, doğanın tehlikede olduğuna dair bir sanat eseri üretmek veya bu konuda bir konsept geliştirmektir.

Evrenin karmaşıklığı içinde, birçok şey ters ve plansız ilerlemektedir. Sanatçılar bu gerçeği fark eder ve genellikle toplumu bu konuda bilinçlendirmek için çaba gösterir. Sanatçıların olayları algılama ve fark etme biçimleri genellikle farklıdır ve bu da yansıttıkları eserlerin diğer insanlardan ayrılmasına yol açar. Andrea Polli, Agnes Denes, David Buckland, Chris White gibi sanatçıların ortak endişesi doğadır. Bu sanatçılar, anlatmak istediklerini somut görsellerle ifade etmeye çalışarak, doğanın önemini ve korunmasının gerekliliğini vurgularlar. Ne var ki, doğanın tükenme tehlikesi altında olduğunu bilmelerine rağmen, birçok insan bu gerçeği kabul etmekte direnmekte ve davranışlarını değiştirmemekte ısrarcı olmaktadır. Bu durum, insan doğasının bir yansıması olabilir. Kontrol edemedikleri her şey onları rahatsız eder. Kendi kontrolleri altında olmayan durumlarla başa çıkmakta zorlanırlar ve bu, onları zorlayıcı veya takıntılı bir hale getirebilir.

Saplantılıların nasıl bir gerilim içinde yaşadıklarını bir düşünün: Her şeyi denetlemek, doğrulamak isterler, her şeyin mükemmel olmasına çalışırlar, bu ne büyük bir yorgunluktur! Çoğunluğu, kendilerine izin vermeyi göze alamadıkları başını alıp gitme arzusuyla yanar tutuşurlar (Lelord ve Andre, 2008, s. 114).

Aşırı mükemmeliyetçilik düşüncesi altında, her şeyin kontrol altında olmasını arzularlar. Bu durum, doğayı da sürekli bir denetim altında tutma eğilimlerini etkiler. İnsanlar, çevre üzerinde yapılan değişimlerin gerekli olduğuna inanır ve her şeyin mükemmel olması gerektiği düşüncesini benimser. Doğa, kendi kuruluş düzeni içinde zaten kusursuz bir yapıya sahiptir. Ancak, insanlar kusursuzluk kavramını kendi çıkarlarına göre şekillenmiş ve doğayı bu çıkarlar doğrultusunda kontrol altında tutmaya çalışmıştır.

Doğa üzerinde çalışan sanatçılar, doğayı bozmadan ve mümkün olduğunca onunla uyum içinde müdahalelerde bulunarak çalışmalarını sürdürmektedir. Sanatçılar, mütevazî eylemciler olarak doğanın yanında mücadelelerine devam ederken, yaptıkları eserlerini dünyanın sınırlarına saygı duyarak onun üzerine inşa etmektedir. Gelip geçici atık (cam, gazete, ağaç parçaları, plastik atıklar, metal parçaları, tekstil ürünleri vb.), doğal ve doğal olmayan malzemeler, bitkiler gibi birçok materyali ellerinde farklı imgelere dönüştüren sanatçılar, hayal dünyalarındaki imgeleri ortaya koymaya çalışmaktadır.

İnsanlığın çöp olarak gördüğü nesnelere anlamlar yükleyerek, doğanın parçalarını üretme pratikleriyle birleştirerek somut eserler ortaya koyarlar. Antmen (2009), Avrupa'nın Amerika'dan geride olduğunu, biz de insanlara malzeme arasında doğrudan bir ilişki kurulması çılgınlık olarak

algılanırken, Amerika’da bir kimya laboratuvarına gidildiğinde Amerikalı sanatçıların keşfetmediği inanılmaz malzemelerin bulunduğuna değinmiştir. Antmen, sanatçıların günümüzde bilim insanlarıyla aynı malzemeleri kullanmak zorunda olduklarını çünkü doğanın tüketildiğini vurgulamaktadır. Ona göre, doğanın tüketilmesiyle birlikte yeni bir doğa oluşmaya başlamış ve bu durum, sanatçıların yeni arayışlar ve başlangıçlar içine girmelerine yol açmıştır (Antmen, 2009, s. 217).

Görsel 19. Andrea Polli, 2006, Queensbridge Rüzgar Enerjisi / Queensbridge Wind Power. Erişim:03.04.2022 <https://shorturl.at/T4fyb>

Andrea Polli'nin “Queensbridge Rüzgar Enerjisi” projesi (Görsel 19), New York'taki Queensboro Köprüsü üzerine yaptığı, temiz ve yenilenebilir rüzgar enerjisi temalı çalışmasıdır. Yenilenebilir rüzgar enerjisinin bir şehrin enerji ihtiyacının karşılayabileceğine dikkat çekmiştir. “Proje, toplumu kentsel bir ortamda rüzgar ve diğer alternatif enerjilerin potansiyeli hakkında bir diyaloga dahil etmek için tasarlanmıştır” (Erişim:03.04.2022. <https://shorturl.at/T4fyb>).

Andrea Polli'nin eserlerinde; iklim değişikliği, çevresel değişimler ve insanlığın bu değişimlerdeki rolü gibi küresel meseleleri işlemeye çalışmış ve eserleri doğaya duyarlılık üzerine şekillenmiştir. Sürdürülebilirlik, eserlerinin temel temasını oluştururken, bu bağlamda alternatif enerji kaynakları ve enerji tüketiminin çevresel etkileri ele alınmıştır. Polli, eserlerinde insanlara kullandıkları enerjiye farklı ve duyarlı bir bakış açısı kazandırmayı amaçlamıştır. Köprü üzerine eklenen paneller, beton yapılar arasında uyumlu bir şekilde yer almış, bu sayede hem doğanın sınırlarına saygı gösterilmiş hem de enerji israfı en aza indirilmiştir. Bu çalışmalarıyla, insanların enerji kullanımı konusunda daha bilinçli olmalarını sağlama amacını taşımıştır.

Görsel 20. Escif. 2017, Nefes-Yeniden Şarj Etme / Breath- Time to Recharge. Erişim: 07.06.2024.
<https://shorturl.at/cjRnZ>

Sanatçı Escif tarafından projelendirilen 17 futbol sahasına denk gelen 120 bin metrekarelik bir alanı kaplayacak olan çalışması doğaya armağan niteliği taşıırken aynı zamanda büyüklüğü ile dikkatleri üzerine çekmeyi başarmıştır. Escif “Nefes” (Görsel 20) adlı çalışmasını enerji döngüsünü tasvir eden bir pil olarak kurgulamıştır. “Bu çalışma Olivella Dağı'nı canlandırarak, denge getirecek ve çevreyi koruyacak. Her yeni ağaç dağa yeni bir nefes olacaktır. Zamanın ve Dünyanın ritmini takip eder, sürekli kendini yeniler, yeniler ve asla aynı kalmaz” (Erişim: 21.05.2024. <https://shorturl.at/iXGR5>). Sanatçı, geçmişte ağaçların kesilmesinin günümüzde sel ve baskın gibi sorunlara neden olduğunu gözlemleyerek, bu bölgeye sanatsal bir müdahalenin gerekliliğini düşünmüş ve bu projeyi tasarlamıştır. Güney İtalya'daki bu dağın yeşillendirilmesi projesi, günümüzde önemli bir ekolojik sanat örneği olarak kabul edilmektedir. Proje, şarj olan pil tasarımı görseli ile ifade edilmiş olup, 1700'lerden itibaren 5.000 yerel ağacın dikilmesiyle başlamış ve ileride ağaçların büyümesiyle bir pil görünümü alması beklenmektedir. Bu proje, Avrupa'nın en büyük ekolojik sanat projelerinden biri olma yolunda ilerlemektedir.

Çilingiroğlu, toplumda klasik Marksist anlamda sosyal sınıfların artık mevcut olmadığını, bunun yerine jeo-sosyal sınıfların ortaya çıktığını belirtir. Jeo-sosyal sınıf tanımını ise, "ekolojisi kırılğan haldeki Antroposen Çağı'nın maddi koşullarında üretimi ve yeniden üretimi anlamak için toplum yapısının nasıl kurulduğunu anlamamızı sağlayan yeni kavramlardan biri" olarak açıklamaktadır (Çilingiroğlu, 2023). Çilingiroğlu, "Yani kim sizin toprağınız, tohumunuz, suyunuz, enerjiniz, atmosferiniz, gıdanız ve sağlığınız üzerinde söz sahibi?" sorusunu yöneltir ve artık bu soruya

verilen cevap üzerine şekillenen yeni bir toplum düzeni ve mücadelenin söz konusu olduğuna vurgu yapar (Çilingiroğlu, 2023, s. 81).

Agnes Denes, çevreci yönü ile tanınan bir sanatçıdır ve doğa, insan ilişkileri ve ekoloji üzerine odaklanarak çevre ve insan çatışmalarına dikkat çekmeye çalışmıştır. 1982 yılında gerçekleştirdiği "Buğday Tarlası- Bir Yüzleşme" (Görsel 21) adlı performans ve yerleştirme eseri, toplumun sorunlarına dikkat çeken önemli çalışmalardan biridir. Denes, Manhattan'ın finansal bölgesinde diktiği buğday tarlası ile arka plandaki yoğun yaşamı simgeleyen binaları aynı karede görmemizi sağlamıştır. Buğdayların büyümesiyle, insanların canlı kaynakları nasıl acımasızca tükettiğini göstermiş ve insanlığın doğa üzerindeki kötü etkisini kapsamlı bir şekilde ifade etmiştir.

Görsel 21. Agnes Denes, 1982, Buğday Tarlası / Wheatfield. Erişim: 07.06.2024. <https://shorturl.at/1aM5T>

Denes, ekmiş olduğu arazinin değeri 4,5 milyar dolar olması araziden aldığı mahsulün değerinin 158 dolar olması, Manhattan'da toprağın değerinin, ürettiğiyle değil, çok uluslu şirketlere sağladığı imaj ve sembolik değerle ölçüldüğünün dramatik bir anlatımıydı. Denes'in bu performansı üç ay sürmüştü, insanların kişisel değerlerini yeniden düşünmeye sevk etmiştir. Hayatımızda yanlış konumlandırılmış öncelikleri değerlendirmesini ve yaşamın kendisinin tehlikede olduğunun farkına varılmasını amaçlamış; insanları dünyadaki açlık ve kapitalist kültür arasındaki ilişkiyi düşünme konusunda cesaretlendirme amacı taşımıştır. Evrensel bir kavram olarak gelişen "Buğday Tarlası" ;

gıdayı, enerjiyi, alım satımı, dünya ticaretini ve ekonomiyi sembolize etmiş, yanlış yönetim ve açlığın bir göstergesi olmuştur (Uysal, 2022, s. 43).

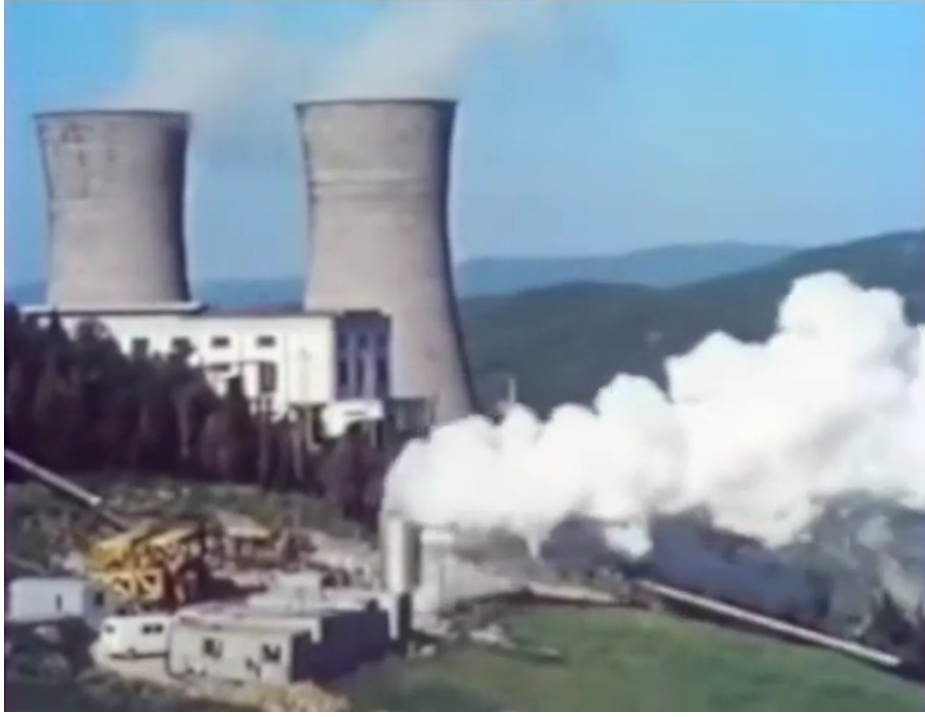

Görsel 22. Agnes Denes, 2015-2017, Yaşayan Piramit / The Living Pyramid. Erişim: 07.06.2024. <https://shorturl.at/BuJjn>

Agnes Denes'in "Yaşayan Piramit" (Görsel 22) adlı çalışması, toplumu bir araya getiren eğitim programı, bitki koleksiyonu ve bilinç aşıl原因 disiplinlerarası bir çalışmadır. Bitki ekmek için bir araya gelen insanlar belirli iş dağılımlarıyla birlikte çalışıp, üretmektedirler. Böylelikle sanatçı çevre koruma hakkında etik bir sorumluluk bilinci arttırmayı hedeflemiştir. Sergi sonrası, Sakıp Sabancı Müzesi ile birlikte seyircilere bitkileri sahiplendirme yolunda teşvik etmişlerdir (Erişim:11.06.2024. <https://shorturl.at/NTpgz>).

David Buckland "Cape Farewell" projesini 2001 yılında başlatmış, iklim değişikliği ile ilgili kültürel farkındalık yaratmak amacıyla uluslararası bir girişim başlatmıştır. Disiplinlerarası uzman kişileri bir araya getirerek iklim değişikliği alanında kültürel bir tepki oluşturmuşlardır. Projede 140'tan fazla sanatçının katkılarıyla operalar, filmler, sanat eserleri, pop müzik ve romanlar üretmişlerdir (Erişim: 24.06.2024. <https://shorturl.at/SFz53>). Bu projede yer alan sanatçılardan biri olan Chris White'in "Plastik Kirliliği" (Görsel 23) üzerine yazdığı şiir, buraya nasıl geldiğimiz ve nereye gittiğimiz hakkında bizlere söylemleri yer alır.

Görsel 23. Chris White, 2020, *Plasticles: Plastikte Yaşam/ Plasticles: Life in Plastic*. Video. Erişim: 24.06.2024.

<https://shorturl.at/kE7p0>

3.1 Antroposen Çağında Bireysel İnisiatifler: Kişisel Çalışmaların Rolü ve Etkisi

Farklı toplumsal olaylar ve olguların nesnelere üzerinden yorumlanabileceği görülmüştür. Halı, fatura, nazar boncukları, ilaç kutuları, ayakkabı gibi gündelik hayatta hâlâ kullanılan bu ürünler, bazen atık malzemelerin bir araya getirilmesiyle oluşturulan çalışmalarda yer almıştır. Bu çalışmalar, bizim her gün maruz kaldığımız nesnelere oluşmaktadır. Bu tez kapsamında yer alan ve antroposen kavramını merkeze koyan kişisel çalışmalar, farklı nesnelere bir araya getirilmesiyle toplumun yapısında yer alan bazı problemleri imgeye dönüştürmeyi amaçlamıştır.

Dünya literatürüne giren büyük kayıpların yaşandığı, hem dünyanın üzerindeki organizmaların mutasyona uğramasıyla gündeme gelmesi, hem de tıp dünyasının ciddi mücadelesiyle karşı karşıya kaldığımız COVID-19 salgını, bilimin çalışması gerektiği yeni bir konu haline gelmiştir. Bu salgın, Antroposen Çağı'nın başka bir yüzü oldu. Bilimin sağlık alanında ilerlemesi (örneğin, bebek ölüm oranlarının azalması gibi), insan nüfusunun artmasına sebep olmuş; bu var olan nüfus, mevcut hastalıklara karşı bağışıklık kazanmış olmasına rağmen, Covid-19 gibi salgınların başlamasıyla hiç yaşanmamış deneyimler ve duygular edinilmiştir. Bu süreçte dünya genelinde karantinayla karşı karşıya kalınmış ve bilimin Covid-19 salgınına karşı çaresiz olduğu, tıbbi yetersizliklerin (ilaç, aşı vb.) ortaya çıktığı gözlemlenmiştir.

Görsel 24. Selda Yurtsever, 2021, İlaçlarımı Aldım, (nazar boncukları, ilaç kutuları).

Salgınla birlikte, izolasyon, belirsizlik, endişe ve yalnızlık gibi duyguların yoğunlaştığı gözlemlenmiş, bu da mental sağlık sorunlarının artmasına yol açmıştır. Bu durum, küresel çapta toplumsal ve kültürel değişimlere neden olmuştur. Tıbbın yetersizliği karşısında insanlar çaresizlik hissiyle mücadele ederken, bazıları kendi çözüm yollarını aramıştır. İnsanlar, iyi geleceği düşüncesiyle bilinçsizce ilaç tüketimine yönelirken, bazıları küresel salgının ciddiyetini fark etmemiş, hatta bilime değil batıl inançlara sığınmıştır. İnsanoğlu, bilmediği şeylerden korktuğu için inanca sığınır; bu durum, toplumsal inançların yaşamdaki önemini vurgular. Korku ile mücadele edebilmek amacıyla çeşitli batıl inançlar geliştirilmiştir. Kültürümüzde nazar boncuğu kötülüklerden korunmak amacıyla çeşitli yerlere asılan bir “koruyucu göz” simgesi olarak kullanılır. Bu anlamına bağlı olarak “İlaçlarımı aldım” (Görsel 24) adlı çalışmada nazar boncukları kullanılmıştır.

Bu süreçte yaşadığımız sadece sağlık sorunlarıyla sınırlı kalmamıştır. Tıbbın yetersiz kalması sağlık sistemini felç etmiş ancak beraberinde gelen ilaç yetersizliği ayrı bir sorun haline

dönüşmüştür. Aşırıyı üreten ilaç firmaları ve ürettikleri aşuların kâr oranları da tartışma konusu olmuştur. Ancak bu tek sorun değildi; ciddi bir ekonomik krizle de karşı karşıya kalınmıştır. Günümüzde insanlar hala salgının izlerini taşımaktadır ve ekonomik krizin daha da kötüleşmesi, toplum olarak karşılaştığımız zorlukları artırmıştır. Ekonomide yaşanan hızlı gerileme, ardı arkası kesilmeyen faturaların karantina süresince sürekli temas halinde olunması hissi, “Yolluk” (Görsel 25) adlı çalışmanın oluşum aşamasının sebebini oluşturur.

Görsel 25. Selda Yurtsever, 2021, Yolluk, (halı, fatura, dijital baskı, 90 cm × 3 m).

Görsel 26. Selda Yurtsever,2021, Yalnız Değilim, (ayakkabı, raptiye, kristal taş).

Sanayi Devrimi'nden sonra insan nüfusundaki artış ve tüketim alışkanlıklarının değişmesi, yaklaşık olarak 1950'lerde belirgin hale gelmiştir. Bu hızlı değişim, modern toplumları sürekli olarak tüketmeye ve maddi kazanımlar elde etmeye yönlendirmiştir. Artan insan nüfusu ve tüketim alışkanlıklarının yükselmesi; bireylerin mutluluk, tatmin ve statü gibi kavramları tanımlamasına yol açmıştır. Bu kavramlar içerisinde tüketim ve mülkiyet önemli bir yer tutmaktadır. Günümüzde ise tüketim kitlesel bir şekilde gerçekleşmektedir. Bu kitlesel tüketim, bilinçsiz bir şekilde tüketen insanları sürü psikolojisiyle etkilemekte ve hayatın çeşitli alanlarını kaplamaktadır. Estetik bir gereklilik taşımayan (aksesuar, ayakkabı ve çanta) gibi nesnelere, bireylerin yaşam tarzlarını belirlemede önemli bir rol oynamakla birlikte günlük yaşantılarımıza entegre olmuştur. İlişkilerimiz ve kişiliklerimiz, seçtiğimiz nesnelere üzerinden belirlenmeye başlamış ve markalaşma ile yeni kimlikler kazanacağımızı düşünmeye yol açmıştır. “Tüketim nesnesi bizi yalnızlaştırır”(Baudrillard, 2021, s. 101).

Tüketim kültüründen yola çıkarak, nesnelere çevremizi sarmasıyla hissettiğimiz yalnızlaşma duygusunu bastırdığımız düşüncesi, “Yalnız Değilim” (Görsel 26) adlı çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Modern toplum, yalnızlaşmış bir tüketim toplumu olarak kendini göstermektedir. Yalnızlaşmış bir toplumun yol açtığı nedenler bu çalışmada ele alınmıştır. Buna bağlı olarak, Antroposen kavramı, insan faaliyetlerinin gezegen üzerindeki etkilerini ve bu etkilerin toplumsal yalnızlık üzerindeki rolünü incelenmeye çalışmıştır. Tüketim kültürünün ve antroposen çağının

yalnızlaşmayı nasıl derinleştirdiğini ve bu yalnızlık hissini nasıl bastırmaya çalıştığını ortaya koymaktadır.

Toplumlar, çok üreten ve az üreten toplumlar olarak iki ana gruba ayrılabilir. Ancak, günümüzde az üreten toplumlar da kendini var etme çabası içerisinde. Bu çabalar, kişilerin markalar aracılığıyla kendilerini ifade etme ve değerli hissetme ihtiyacından kaynaklanır. Gerçek ihtiyaçlar ile yapay ihtiyaçlar arasındaki ayrımın bulanıklaştığı günümüzde, bireyler tüketim mallarını satın alarak ve bunları sergileyerek toplumsal bir üstünlük ve ayrıcalık hissetmektedir. Modern toplumda moda, medya ve marka gibi kavramlar, neyin gerçek ve neyin gerekli olduğuna karar veren mekanizmalar haline gelmiştir. Bu mekanizmaların yönlendirici gücü, genellikle çok üreten toplumlar tarafından belirlenmektedir. Özellikle alışveriş merkezleri, kapitalizmin tüketim çılgınlığını desteklemekte ve yaygınlaştırmaktadır. Baudrillard, medyanın gücü üzerinde durarak, bir kişinin durumu TV programları gibi medya aracılığıyla öğrenmesinin önemine vurgu yapar. Reklamlar da bu bilgilendirme sürecinin bir parçasıdır. Tüketim, insanlara masum ve özel hissettiren bir yanıyla birlikte, bağımlılık yaratan yönleriyle de kapitalist sistemin bir parçasıdır. Bu durum, bireylerin tüketimin olumsuz etkilerini fark edememeleri ile birlikte kabullendikleri ve yaşamlarında yer verdikleri bilinmektedir. Baudrillard (medya ve tüketim) insanların olumsuz etkileri fark etmeden kabullendikleri ve yaşamlarına entegre ettikleri bir durumu, benzer şekilde Camus'un, insanların olumsuz olaylar (savaş, veba) karşısında kabullenici gerçek dışı olarak görmeleri üzerine takındığı tavırları- şu sözleri üzerinden bağdaştırılabilir,

Bir savaş patladığında insanlar, "Uzun sürmez nasılsa, çok aptalca derler!". Kuşkusuz savaş çok aptalcadır, ancak bu onun uzun sürmesini engellemez. Budalalık hep ısrar eder, insan hep kendini düşünmese bunun farkına varabilirdi. Bu açıdan burahılar da herkes gibiydi, kendilerini düşünüyorlardı; bir başka deyişle hümanistler; felakete inanmıyorlardı. Felaket onlara işlemez, onun için felaket gerçek dışıdır, geçip gidecek kötü bir rüyadır, denir (Camus, 2021, s. 45)

Antroposen çağının hızlanma nedenlerinden biri olan kentler, felaket mekanları olurken deprem gibi olaylar sonucunda ise bu mekanlar en çok felaketin hissedildiği alanlara dönüşür. Bu olayın temelinde kentlerin kurulurken altyapısına dikkat edilmeden deprem bölgesi olan bir mevkiinin seçilmesidir. Yaşanan depremlerden sonra, dünyada insanları inşa ettikleri kentlerin antroposen çağının güçlü bir itici faktörü olduğu kabul edilmektedir. Dünyadaki birçok kent, deprem bölgelerine veya taşkın yatakları gibi tehlikeli bölgelere yerleşmiş ve yerleşmeye devam etmektedir. Kent ve bölge planlama disiplininin bu süreçte güçlü bir rol oynayacağı da bir gerçektir. Son zamanlarda planlamanın insan merkezli ele alınışından uzaklaşarak çevre merkezli yaklaşımların geliştirilmesine yönelmesi, çözüm arayışlarını göstermektedir. Dolayısıyla 6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen deprem, problemlili altyapı ve çok katlı yapılaşmanın sonuçlarından

biri olarak görülmektedir. “Onarım” (Görsel 27, 28, 29) adlı çalışmanın çıkış noktası yaşanan bu talihsiz olaya dayanmaktadır.

Görse 27. Selda Yurtsever, 2022, Onarım, (enstalasyon, duvar çatlakları, yara bandı, değişken boyut).

Görsel 28. Selda Yurtsever, 2022, Onarım, (enstalasyon, duvar çatlakları, yara bandı, değişken boyut) .

Görsel 29. Selda Yurtsever, 2022, Onarım, (enstalasyon, duvar çatlakları, yara bandı, değişken boyut).

Çilingiroğlu, yayımlanan bir çalışma sonucunda insan kanında mikroplastikler tespit edildiğine, yetişkinler ve bebek dışkılarında hatta plasentada, mikroplastiklere rastlandığına değinmiş, ayrıca vücudumuzda dolanan pet şişe parçacıkları olduğu haberini vermiştir. “Bebeğinizi plastik biberon içinde sıcak mama veriyorsanız günde 1 milyon kadar partikül bebeğiniz tarafından yutuluyor

olabilir” (Çilingiroğlu, 2023, s.55). Bu bağlamdan yola çıkılarak, bireylerin ve özellikle çocukların yaşam alanlarının mikroplastik kirliliğinden nasıl etkilendiği, "Her Şey Onun İçin" (Görsel 30) adlı eser üzerinden görselleştirilmiştir. Mikroplastik partiküllerinin hayatımızda ne kadar yaygın olduğunu göstermek amacıyla, çocuk odasında günlük yaşantının içinde hiç bulunmaması gereken ortamlarda dahi insan hayatıyla nasıl bütünleştiği, çöp ve market poşetlerinden örme tekniği (şiş, tığ) (Görsel 31-32-33-34-35-36-37-38) ile oluşturulan eserlerle ifade edilmiştir.

"Çilingiroğlu, yayımlanan bir çalışma sonucunda insan kanında mikroplastiklerin tespit edildiğini, yetişkinler ve bebek dışıklarında, hatta plasentada mikroplastiklere rastlandığını belirtmiş, ayrıca vücudumuzda dolanan pet şişe parçacıkları hakkında bilgi vermiştir. 'Bebeğinize plastik biberon içinde sıcak mama veriyorsanız, günde yaklaşık 1 milyon partikül bebeğiniz tarafından yutuluyor olabilir' (Çilingiroğlu, 2023, s.55). Bu bağlamdan yola çıkarak, bireylerin ve özellikle çocukların yaşam alanlarının mikroplastik kirliliğinden nasıl etkilendiği, 'Her Şey Onun İçin' (Görsel 30) adlı eser üzerinden görselleştirilmiştir. Mikroplastik partiküllerinin hayatımızda ne kadar yaygın olduğunu göstermek amacıyla, çocuk odasında günlük yaşantının içinde hiç bulunmaması gereken ortamlarda dahi insan hayatıyla nasıl bütünleştiği, çöp ve market poşetlerinden örme tekniği (şiş, tığ) (Görsel 31-32-33-34-35-36-37-38) ile oluşturulan eserlerle ifade edilmiştir

Görsel 30. Selda Yurtsever, 2024, Her Şey Onun İçin, (yerleştirme, plastik poşetlerden (şiş ve tığ) örgü, battaniye, yastık, halı (paspas), çocuk elbisesi, çanta, çocuk yeleği, bebek, top, oyuncak kutusu).

Çocuklar ve yetişkinler için mutlu anılar yaratmak amacıyla gerçekleştirilen kutlamalarda kullanılan tek kullanımlık süsleme malzemeleri (konfetiler, balonlar, hediye paketleri kaplamaları için kullanılan renkli kâğıt ve rafyalar, parti şapkaları, kâğıt veya plastikten yapılmış bayraklar ve flamalar, maskeler) genellikle atık olarak göz ardı edilse de doğaya karıştıkları gerçeği göz önünde bulundurulmalıdır. Ayrıca, eserde bebeğin saçlarının rafya ile yapılması, bu durumun yol açtığı çevresel kirliliğe dikkat çekmeyi amaçlamaktadır.

Görsel 31. Bebek, 45x40 cm.

Görsel 32. Oyuncak kutusu 30x25 cm

Görsel 33. Çocuk elbise, 44x36, çanta 20x17 cm

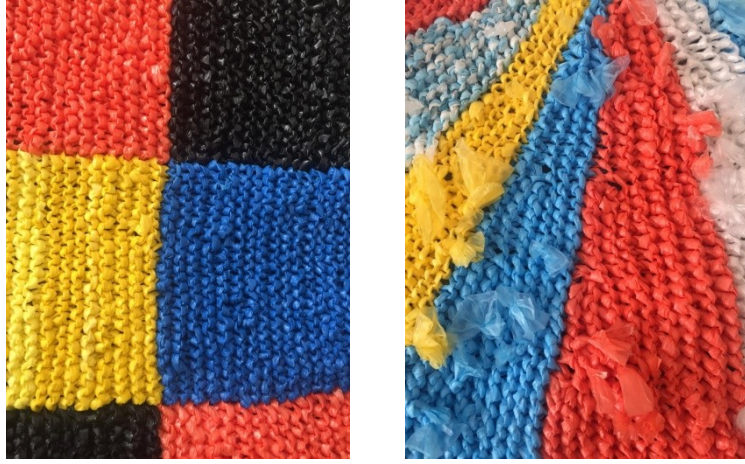
Görsel 34. Çocuk yelek, 33x27 cm.

Görsel 35. Battaniye, 100x84 cm

Görsel 36. Halı (paspas) 86x86 cm

Görsel 37-38. Detay, battaniye ve halı (paspas)

Geleneklerimizde kutlamalar önemli bir yer tutmaktadır. Bu bağlamda, toplumumuzda düğünler en önde gelen kutlamalar arasında yer almaktadır. Düğün süreci ise birkaç aşamadan oluşur ve bu aşamalar arasında en dikkat çekici olanlardan biri düğün öncesi geleneklerdir. Özellikle çeyiz hazırlığı bu süreçte öne çıkmaktadır. “Çeyiz de içeriğinde gücü ve kutsallığı barındırmaktadır. Bu yönüyle de evlilik öncesi ritüellerden biri olan çeyiz hazırlama kutsal oluşunu evlilikten alır. Ritüelin barındırdığı kutsallıkla bağdaştırıldığında ise çeyiz daha farklı bir anlam ifade etmektedir” (Fındıklı, 2019, s. 15). Fındıklı, aynı zamanda, “Çeyiz tarihi köklerine bakıldığında birçok unsuru barındırmaktadır. Bu durum kadının sadece baba evinden getirdiği malları değil söz hakkını ve var oluşunu da temsil” ettiğini vurgulamıştır (s. 20).

Bir diğer açıdan bakıldığında Fındıklı, paranın kişilere sağladığı gizli güçle benlik algısı oluşturduğunu belirterek, pazarlama ve çeyiz ilişkisine dikkat çekmeye çalışmıştır. Fındıklı “ev tekstil sektöründeki çalışma deneyimleri ve farklı sosyoekonomik gruplara hitap eden çeyiz mağazaları, online çeyiz satış siteleri, çeyizin sergilendiği televizyon programları ve çeyiz kredisine yönelik haberlerin etkisine” vurgu yapmıştır. Bu başlıklardan yola çıkarak, çeyizin bir tüketim ritüeli olarak anlamını ve nesilden nesile nasıl evirildiğini incelemiş ve bu konu üzerine yoğunlaşmıştır (Fındıklı, 2019, s. 7-8).

Görsel 39. Selda Yurtsever, 2024 Emekli serisi, (Rölyef, (sol baştan) düdüklü tencere kapağı 53x53 cm, ibrik 55x 44 cm, güğüm 53x51 cm, çaydanlık 36x37 cm, fincan ve altlığı 33x27 cm, çelik tabak 32x34 cm, çinko veya emaye tabak 32x26 cm, baca kapağı 27x33 cm, (soba) köz küreği ve köz demiri 67x34 cm)

Bu bağlamda, günümüzde temel ihtiyaçlar dışında belirli materyallerin gereklilik arz etmediği, bazı ürünlerde ise geri dönüşümü mümkün olmayan lüks tüketimin doğaya atık olarak dönmesinin Antroposen başlığı altında incelenmesi gerektiği sonucuna varılabilir. Çeyiz olarak alınan ve zamanla deforme olmuş, yaklaşık otuz beş ya da kırk yıl içinde kullanım ömrünü tamamlayan ve işlevselliğini yitirmiş bu nesnelere (güğüm, ibrik, çinko veya emaye tabak, fincan, çaydanlık, kürek vb.) bir dönem çeyizin "kıymetli" kategorisinde yer almıştır. Bu durum, beton harç içine yerleştirilen materyallerle oluşturulan "Emekli Serisi" (Görsel 39) adlı çalışmanın ortaya çıkış sürecini açıklamaktadır.

Mutfak, Türk toplumunda güçlü bir toplumsal hafıza alanı olarak öne çıkmaktadır. Toplumsal değerlerin şekillendiği bir alan olarak da ifade edilebilir. Çöp ve atıklara genel olarak bakıldığında, bu atıkların büyük bir kısmının mutfaktan kaynaklandığı görülmektedir. Bir zamanlar hatıra değeri taşıyan nesnelere, kullanım süreleri dolduğunda hafızalardan silinir. Üretilen her nesnenin belirli bir kullanım ömrü vardır ve bu ömür sona erdiğinde nesnelere çöp kategorisinde yerini alır. Bu bağlamda incelendiğinde, magnetler anımsama ve hatıra işlevi görürken, atıktan yapılan "Magnetler" (Görsel 40) adlı eser, değersizlikten değerliliğe dönüşen bir sürecin grotesk bir

ifadesini sunmaktadır. Günlük yaşamda mutfakta kullanılan bu nesnelerin gerekliliği sorgulanmaktadır.

Görsel 40. Selda Yurtsever, 2024, Magnetler (buzdolabı, gazoz şişesi ve kapağı, soda kapakları ve açacağı, ölçek kapları, bardak altları, cam ve plastik şişe kapakları, cam kase, şekerlik, silikon mutfak fırçası vb.)

Genel olarak, Antroposen kavramı altında antropojenik olayların tamamı olmasa da birçok felakete değinildi. İnsanın doğa üzerindeki sürdürülebilir alanı inşa etme gücünü hatırlamak önemlidir. Çünkü 1986 yılında yaşanan Çernobil'deki nükleer felaketten ciddi şekilde zarar gören yüz bin insan bölgeyi terk etmek zorunda kalmıştır. Ancak sonrasında o bölgede; tilki, kurt, vaşak, boz ayı ve bizon gibi birçok yaban hayvanı görüntülenmiştir. Aynı zamanda Avrupa'da nadir görülen bir kartal türünün de aralarında bulunduğu 200 kuş türü, artık yaşamsal faaliyetlerin bulunamayacağı l alan olarak belirtebileceğimiz bu bölgeye dönüş yapmıştır. Bu durum, doğanın kendini iyileştirme çabası olarak da görülebilir. Bu bağlamda, "Rewilding" yani yeniden yabanileşme kavramıyla karşı karşıya gelmekteyiz.

Rewilding kavramını, “1980’lerin sonuna doğru ekosistemi koruma yöntemi olarak Michelle Soulé ve Dave Foreman tarafından ilk olarak bizlere tanıtılmıştır. Çilingiroğlu (2023), “Geleneksel ekosistem koruma yaklaşımlarından farklı olarak, sadece ağaç dikme veya soyu tehlikede olan hayvanları kurtarma gibi tek yönlü koruma odaklanan bir yaklaşım” olmadığını belirtmiştir. Aslında yapılması gerekenin, “Gerekli önlemler alındıktan ve işlemler yapıldıktan sonra, ortamın bir nevi kendi haline bırakılması ve eski ekosistemine insan müdahalesinin minimum olduğu bir ortamda yaşam döngüsüne başlaması” olduğunu ifade etmiştir (Çilingiroğlu, 2023, s. 65). Yaşanılan onca felaketten sonra, onarımın mümkün olduğu ve böyle bir sürece adım atılması, hala doğa için yapılabilecek çok şey olduğunun kanıtıdır. Bu durum, bir hayli umut verici olup sonrasında izlenebilecek onarım politikaları için öncülük etmiştir. Peki, doğa kendini onarırken insanlar nasıl destek olabilir? Bazı sanatçıların yaptığı çalışmalar, bu soruya cevap niteliğinde olabilir.

SONUÇ

Tezde, Antroposen Çağı'nda insan faaliyetlerinin dünya üzerindeki yıkıcı etkilerini ve bu etkilerin sanat aracılığıyla nasıl ifade edildiğini incelenmektedir. Antroposen, insan etkisiyle şekillenen yeni bir jeolojik dönemdir ve bu dönem; kontrolsüz nüfus artışı, çarpık kentleşme, ormansızlaşma ve doğal kaynakların tükenmesi gibi pek çok çevresel sorunla karakterize edilmektedir. Bu sorunlar, sadece biyolojik çeşitliliği değil, aynı zamanda insan toplumlarını da derinden etkilemektedir.

Tezin araştırdığı temel konulardan biri, modern ekonominin çevre dengesi üzerindeki baskısıdır. Bilimsel ve teknolojik ilerlemeler, ekonomik büyüme ve refahı artırırken, doğa üzerinde geri dönüşmez hasarlar bırakmaktadır. Dünyanın maruz kaldığı bu problemler, insan merkezci yaklaşımların ve aşırı tüketim kültürünün sonucudur. Harari'nin de belirttiği gibi, herkesin ABD'deki varlıklı bireylerin yaşam standartlarına ulaşabilmesi için birkaç gezegene daha ihtiyaç vardır, ancak elimizde yalnızca bu gezegen bulunmaktadır. Bu gerçeklik, bizi, mevcut yaşam tarzımızı ve tüketim alışkanlıklarımızı sorgulamaya ve sürdürülebilir bir gelecek için yeni yollar aramaya zorlamaktadır.

Sanat, bu bağlamda, sadece estetik bir ifade aracı olmaktan öte, ekolojik sorunlara dikkat çekme ve toplumsal bilinç oluşturma konusunda güçlü bir araç olarak ortaya çıkmaktadır. Sanatçılar, eserlerinde çevresel yıkımı, insan hakları ihlallerini ve sosyal adaletsizliği ele alarak, izleyicilere bu sorunların ciddiyetini hatırlatmakta ve onları eyleme geçmeye teşvik etmektedir. Tezde incelenen örneklerde, sanatın doğa ile olan ilişkisi, sanatsal müdahaleler yoluyla ekolojik dengenin bozulmasına dikkat çekme ve bu sorunlara karşı farkındalık yaratma amacı taşımaktadır.

Sanatçıların diğer disiplinlerle iş birliği içinde olması, toplum, doğa ve sanat arasındaki bağı güçlendirmekte ve çevresel bilinçlenmeyi artırmaktadır. Çevreci sanat yaklaşımları, sadece estetik bir eleştiri sunmakla kalmayıp, aynı zamanda izleyicileri doğrudan etkileyen, düşündürten ve harekete geçmeye teşvik eden interaktif deneyimler yaratmaktadır. Bu, ekolojik krizin hem nesnesi hem de öznesi olan insanın, doğa ile olan ilişkisini yeniden değerlendirmesine ve sürdürülebilir bir yaşam biçimini benimsemesine yardımcı olabilir.

Bu tez çalışması, yazar olarak bana, insan faaliyetlerinin dünya üzerindeki yıkıcı etkilerini daha derinlemesine anlamama katkı sağlamıştır. Ekolojik krizlerin sadece bir çevre sorunu olmadığı, aynı zamanda ekonomik, sosyal ve kültürel boyutları da olduğu öğrenilmiştir. Sanatın, bu çok yönlü sorunları ele almadaki gücünü ve etkisini keşfetmek, bana sanatın toplumsal değişimde

oynadığı rolün ne kadar önemli olduğunu göstermiştir. Sanatın, yalnızca güzellik ve estetikle değil, aynı zamanda çevresel ve toplumsal bilinçle de ilgili olabileceği düşüncesine varılmıştır.

Ayrıca, gelecekte karşı karşıya kalacağımız ekolojik sorunların büyüklüğünü ve karmaşıklığını göz önünde bulundurarak, bu sorunlarla başa çıkabilmek için disiplinlerarası yaklaşımların ve iş birliğinin önemini daha iyi kavranılmıştır. Sanatçılar, bilim insanları ve toplum liderleri arasında kurulacak güçlü bağların, sürdürülebilir çözümler geliştirmek ve insan-doğa ilişkisinde dengeyi yeniden kurmak için hayati rol üstlenebileceği kanısına varılmıştır.

KAYNAKÇA

- Andrea Polli. (2006) Queensbridge Rüzgar Enerjisi / Queensbridge Wind Power. Erişim: 03.04.2024, <https://digitalartarchive.siggraph.org/artwork/andrea-polli-queensbridge-wind-power>
- Agnes Denes. (1982). Buğday Tarlası / Wheatfield. Erişim: 07.06.2024, http://www.agnesdenesstudio.com/works7_5_popup.html
- Agnes Denes. (2015- 2017). Yaşayan Piramit / The Living Pyramid. Erişim: 07.06.2024, http://agnesdenesstudio.com/works13_LivingPyramid.html
- Akoğlu, Alp, (2008), Uzaıı Nasıl Kirlettik? Tübitak Bilim ve Teknik. Sayı: 490. Erişim. 18.05.2024. <https://services.tubitak.gov.tr/edergi/yazi.pdf?dergiKodu=4&cilt=41&sayi=618&sayfa=110&yaziid=26403>
- Ak, Özlem. (2020). COVID-19'un Başka Bir Sonucu: Plastik Salgını. Tübitak Bilim ve Teknik. Erişim: 27.04.2024. s.29. Erişim. 27.04.2024. . <https://services.tubitak.gov.tr/edergi/yazi.pdf?dergiKodu=4&cilt=54&sayi=635&sayfa=26&yil=2020&ay=10&yaziid=44672>
- Akın, Galip. (2006) Küresel Isınma, Nedenleri Ve Sonuçları, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi 46, s. 29-43 Erişim: 31.07.2024. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2153271>).
- Alparslan Kuzu, Ceyda. (2019). Sanatta Hazır Nesne / Malzeme Kullanımı Ve Sanat Politikasına Etkileri. Dergipark. Erişim: 22.05.2024. [849415 \(dergipark.org.tr\)](https://dergipark.org.tr/ant-farm-1974-cadillac-ciftligi-cadillac-ranch) Ant Farm, 1974, Cadillac Çiftliği/ Cadillac Ranch. Erişim: 28.07.2024. [“Cadillac Çiftliği” fotoğrafçekerlerin en sevdiği mekânlardan - Rotka](https://dergipark.org.tr/ant-farm-1974-cadillac-ciftligi-cadillac-ranch)
- Antmen, Ahu. (2009), 20. Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar. İstanbul: Sel Yayıncılık
- Artun, Ali (2018), Çağdaş Sanatın Örgütlenmesi. İstanbul. İletişim Yayınları
- Baudrillard, Jean (2021). Tüketim Toplumu (N. Tural-F. Keskin.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Zygmunt. (2013). Modernite, Kapitalizm, Sosyalizm. (F. Doruk Ergun, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- BAUMAN, Zygmunt, (2020). Modernlik ve Müphemlik, , (İ. Türkmen, Çev.). İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- Baydemir, Tuncay. (2020). Plastikten Dost Olur MU? Biyoplastikler ve Yeni Eğilimler. Tübitak Bilim ve Teknik. s. 30-33 Erişim: 27.04.2024. <https://services.tubitak.gov.tr/edergi/yazi.pdf?dergiKodu=4&cilt=53&sayi=627&sayfa=28&yil=2020&ay=2&yaziid=43846>

Boren, Ayşe. (2017). Emeğim Eserim Olacak. e- skop, Erişim: 27.04.2024. <https://www.e-skop.com/skopbulten/sanat-ve-emek-emegim-eserim-olacak/3289>

Camus, Albert. (2021). Veba. (N. T. Öztokat, Çev.). İstanbul: Can Yayınları

Center for Biological Diversity. Erişim: 15.03.2022.

https://www.biologicaldiversity.org/programs/public_lands/energy/dirty_energy_development/oil_and_gas/gulf_oil_spill/a_deadly_toll.html

Chris Jordan, 2009, Erişim: 28.07.2024. <https://www.lensculture.com/articles/chris-jordan-midway-message-from-the-gyre>.

Chris White, 2020, Plastics: Plastikte Yaşam/ Plastics: Life in Plastic. Video. Erişim: 4.06.2024. <https://www.capefarewell.com/plastics-life-in-plastic/>

Çaylı, Eray. (2020). İklim Estetiği. İstanbul: Everest Yayınları

Çilingiroğlu, Çiler. (2023). Antroposen ve Yeni İnsan. İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi

David Buckland “Cape Farewell” projesi (2001). Erişim: 24.06.2024. <https://www.bucklandart.com/about/>

Demirayak, Merve. (2015). Liberate Tate X Tate Liberate Tate Ve Bp & Tate Ortaklığına Karşı Performatif Eylemleri. Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Yazıları Dergisi (2015 s. 95 Mayıs/Sayı: 32). Erişim: 20.05.2024. http://sanatyazilari.hacettepe.edu.tr/img/1549591472015__9789544940i.pdf

Demirayak, Merve. (2016). Liberate Tate ve Tate’i BP’den Özgürleştiren Performatif Sanat Eylemleri. e- skop, Erişim: 27.04.2024. <https://www.e-skop.com/skopdergi/liberate-tate-ve-tatei-bpden-ozgurlestiren-performatif-sanat-eylemleri/3155>

Liberate Tate, 2010, Suyun İçindeki Ölü / Dead in the Water. Erişim: 07.06.2024. https://sanatyazilari.hacettepe.edu.tr/img/1549591472015__9789544940i.pdf

Escif. (2017). Nefes-Yeniden Şarj Etme / Breath- Time to Recharge. Erişim: 07.06.2024. <https://www.rotka.org/italyada-ekolojik-bir-sanat-projesi/>

Breath Tempo di Ricarica, Erişim: 21.05.2024. <https://www.breathproject.it/eng/>

Erol, Metin, (2008), Düzen, Kaos Ve Değişme, Sayı: 9. s.136 Erişim: 20.08.2024, . Hacettepe Üniversitesi Türkiye Araştırmaları (HÜTAD), [.https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/640871](https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/640871)

Erol, Metin. (2002). Sanayileşme ve ekonomik Gelişmenin Sosyolojisi. s. 178, Ankara: Nobel Yayınları.

Fındıklı, Selda..(2019). Çeyize Yönelik Tüketim Olgusunu Kuşaklararası Anlamak: Fenomenolojik Bir Araştırma. (Doktora Tezi). Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi

François, Lelord. Christophe Andre (2008). “Zor Kişilikler”le Yaşamak. (F. Madenci, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları

Frankl, Victor. (2021). İnsanın Anlam Arayışı. (Ö. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Okyanus yayınları

Gecikmez, Eda. (2024). Fırtınanın Göbeğinde Sanat Mümkün Mü? İklim Krizi Çağında Bir Güncel Sanat Yaklaşımı. (Sanatta Yeterlilik Tezi). Hacettepe Üniversitesi.

Gök, Özlem. (2019). Sanatçısını Aşan Yapıt Bağlamında Necla Rüzgar’ın Fauna Sergisine Bakış. Dergipark. s.190. Erişim: 22.05.2024. [679794 \(dergipark.org.tr\)](https://dergipark.org.tr/679794)

Gombrich. E. H. (2017). Sanatın Öyküsü. (E. Erduran- Ö. Erduran). İstanbul: Remzi Kitabevi

Görmez, Kemal. (2018). Çevre Sorunları. Ankara: Nobel Yayınları.

Harari, Yuval Noah. (2017). Homo Deus Yarının Kısa Bir Tarihi. (P. N. Taneli, Çev.). İstanbul: Kolektif Yayınları.

Harari, Yuval Noah. (2017). Sapiens İnsan Türünün Kısa Bir Tarihi. (E. Genç, Çev.). İstanbul: Kolektif Kitap

İstanbul Kültür Sanat Vakfı. Erişim: 01.04.2024.. <https://bienal.iksv.org/tr/16-istanbul-bienali/kuratorun-metni>

Kafka; Franz. (2020). Dönüşüm. (A. Cemal, Çev.). İstanbul: Can Yayınları

Kalaycı, Nazile. (2014). Necla Rüzgar’ın “Fauna”sı, ya da Tanıklık Üzerine. Skopbülten. Erişim: 22.05.2024. [Necla Rüzgar’ın “Fauna”sı, ya da Tanıklık Üzerine | E-Dergi, Sanat Tarihi \(e-skop.com\)](https://www.e-skop.com/Necla-Ruzgar-in-Fauna-si-ya-da-Taniklik-Uzerine)

Kovel, Joel. (2005). Doğanın Düşmanı Kapitalizmin Sonu mu, Dünyanın Sonu mu? (G. Koca, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

Marry Mattingly, (2013), <https://marymattingly.com/blogs/portfolio/2021-public-water-and-watershed-core>

Marcus Coates, (2019), Erişim 28.07.2024. <https://marcuscoates.co.uk/projects/171-extinct-animals-individual>

Michael Rakowitz, (2021), Görünmez Düşman Var Olmamalı (Panel CB-1)/ The Invisible Enemy Should Not Exist (Panel CB-1), [The invisible enemy should not exist | Pi Artworks](#)

Görünmez Düşman Olmamalı - Kabartma Plak Parçası (IM41015) (Kurtarılan, Kayıp, Çalıntı Serisi), Erişim:28.07.2024. <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/701495>

Mierle Laderman Ukeles, (1979-80), Temizliğe Dokunun / Touch Sanitation. Erişim: 27.04.2024. / [Sanat ve Emek / Emeğim Eserim Olacak | E-Dergi, Sanat Tarihi \(e-skop.com\)](#)

Necla Rüzgar, 2013, Diğer Algı Biçimleri I/ Other Forms of Perception I, Erişim: 18.05.2024, [Necla Rüzgar . Official Web Site \(neclaruzgar.art\)](#)

Necla Rüzgar, 2013, Mücevherler/ Jewelleries. Erişim: 18.05.2024, [Necla Rüzgar . Official Web Site \(neclaruzgar.art\)](#)

Orwell, George. (2023). Bin Dokuz Yüz Seksen Dört, (C. Üster, Çev.). İstanbul: Can Yayınlar. S. 205-206.210-211)

Olafur Eliasson, (2006), Zaman Kaybı / Your Waste of Time. Erişim: 07.06.2024 <https://olafureliasson.net/artwork/your-waste-of-time-2006/>

Pamuk, Orhan. (2018). Kara Kitap. İstanbul: YKY Yayınları.

Sarioğlu Demirörs, Asiye. (2019). Doğa ve ekolojik sanatın bütünleşik ilişkisi / The integrated relationship of ecological art and nature. (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi / Güzel Sanatlar Enstitüsü / Resim Ana Sanat Dalı.

Steven Mithen, Neden çiftçiliğe başladık?, (2017), Cilt: 39 Sayı: 23-30. Erişim: 27.05.2024. [Steven Mithen \(lrb.co.uk\)](#)

Tammam Azzam, (2014), NY, İyi Yolculuklar Serisi/ Bon Voyage Series, (Fotomontaj). Erişim: 28.07.2024. <https://www.tammamazzam.com/bon-voyage>

The Guardian. Liberate Tate. Suyun İçindeki Ölü / Dead in the Water. Erişim: 26.04.2024, <https://www.theguardian.com/environment/gallery/2016/mar/19/liberate-tates-six-year-campaign-to-end-bps-art-gallery-sponsorship-in-pictures>

Trevor Paglen, (2012), The Last Pictures Projesi Predator Drone Tarafından Görülen Göçmenler/ Migrants Seen By Predator Drone, U.S.-Mexico Border, Abd-Meksika Sınır- Yeryüzünün Doğuşu/ Earthrise . Erişim: 07.06.2024. <https://paglen.studio/lastpictures/>

Tom Sachs. (2011), Uzay Programı: Endoktrinasyon Projesi, Eğitim/ Space Program: Indoctrination Project, Training, Erişim:28.07.2024. <https://www.tomsachs.com/exhibitions/space-program-indoctrination>

Uysal, Halil Fırat. (2009). Çağdaş Sanat Ve Ekosistem. (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi.

Veblen, Thorstein (2014). Aylak Sınıfının Teorisi. (E. Günsel, Çev.). Ankara: Tutku yayınevi.

Yıldız, Esra. (2004). Çevre Sorunları Ve Sanat. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Zizek, Slavoj. (2012). Antroposen'e Hoşgeldiniz. (M. Budak, Çev.). İstanbul: Encore yayınları.

www.sakipsabancimuzesi.org, Erişim:11.06.2024. <https://www.sakipsabancimuzesi.org/sergiler-ve-etkinlikler/sergi/68>

[350 Ankara](http://350ankara.org), (Eylül 2019) Erişim 25.07.2024. <https://350ankara.org/mucadeleyide-piyasalastirmayin/>

Etik Beyanı

Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Tez/Sanat Çalışması Raporu Yazım Yönergesi'ne uygun olarak hazırladığım bu Tez/Sanat Çalışması Raporunda,

- Tez/Sanat Çalışması Raporu içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- görsel, işitsel ve yazılı bütün bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- atıfta bulunduğum eserlerin bütününe kaynak olarak gösterdiğimi,
- kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı,
- bu Tez/Sanat Çalışması Raporunun herhangi bir bölümünü bu üniversitede veya başka bir üniversitede başka bir Tez/Sanat Çalışması Raporu çalışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

24/09/2024

Selda YURTSEVER

-

Yüksek Lisans Tezi
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
Güzel Sanatlar Enstitüsü

Sanat Çalışması Raporu Başlığı: Antropoen Çağda Plastik Atıklarla İmge Arayışları

Yukarıda başlığı verilen Sanat Çalışması Raporumun tamamı aşağıdaki filtreler kullanılarak Turnitin adlı intihal programı aracılığı ile Tez Danışmanım tarafından kontrol edilmiştir. Kontrol sonucunda aşağıdaki veriler elde edilmiştir:

Raporlama Tarihi	Sayfa Sayısı	Karakter Sayısı	Savunma Tarihi	Benzerlik Oranı (%)	Gönderim Numarası
10/09/2024	64	92.162	10/09/2024	%15	3003724904

Uygulanan filtreler:

1. Kaynakça hariç
2. Alıntılar dâhil
3. 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Sanat Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. (24/09/2024)

Selda YURTSEVER

Öğrenci No.:N21132398

Anasanat Dalı:

Program (işaretleyiniz):

Yüksek Lisans	Sanatta Yeterlik	Doktora	Bütünleşik Doktora
X			

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

(Prof, Necla RÜZGAR,)

Originality Report of Master's Degree Art Study

HACETTEPE UNIVERSITY

Institute of Fine Arts

Title : Antropoen Çağda Plastik Atıklarla İmge Arayışları

The whole art study report is checked by my supervisor, using Turnitin plagiarism detection software taking into consideration the below mentioned filtering options. According to the originality report, obtained data are as follows.

Date Submitted	Page Count	Character Count	Date of Thesis Defence	Similarity Index (%)	Submission ID
10/09/2024	64	92.162	10/09/2024	%15	3003724904

Filtering options applied are:

1. Bibliography excluded
2. Quotes included
3. Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read the Hacettepe University Institute of Fine Arts Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations, I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge. I respectfully submit this for approval. (24/09/2024)

Selda YURTSEVER

Student No.: N21132398

Department: Painting

Program/Degree (please mark):

Master's	Proficiency in Art	PhD	Joint Phd
x			

SUPERVISOR APPROVAL

APPROVED
((Prof, Necla RUZGAR))

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesi'ne verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversite'ye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin/raporumun tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalara (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır. Tezin/Sanat Çalışması Raporunun kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin/sanat çalışması raporumun tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde/sanat çalışması raporumda yer alan, telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversite'ye teslim etmeyi taahhüt ederim. Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan **Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*** kapsamında tezim/sanat çalışması raporum aşağıda belirtilen haricinde YÖK Ulusal Tez Merkezi/ H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü/ Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren .... yıl ertelenmiştir. (1)
- Enstitü/ Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ... ay ertelenmiştir. (2)
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. (3)

24/09/2024

Selda YURTSEVER

---

*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge

- (1) Madde 6.1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6.2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7.1. Ulusal çıkarılan veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü teziere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

Tez Danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.

